

# KIELIHÄIRIÖISEN LAPSEN OSALLISUUS LASTENSUOJELUPROSESSISSA

Anne-Mari Oinonen  
Sofia Ylikantola

Opinnäytetyö  
Marraskuu 2010

Sosiaalian koulutusohjelma  
Hyvinvointiala





Tekijä(t) Oinonen, Anne-Mari Ylikantola, Sofia	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 05.11.2010
	Sivumäärä 50+3	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ( ) saakka	Verkkajulkaisulupa myönnetty ( X )
Työn nimi Kielihäiriöisen lapsen osallisuus lastensuojeluprosessissa		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Häkkinen Sanna, Käppi Meeri		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kartoittaa huostaanotetun ja kielihäiriöisen lapsen osallisuutta, sekä osallistumisen mahdollisuuksia, omassa lastensuojeluprosessissaan. Työmme teoriaosuudessa käsittelemme lapsen osallisuutta, ja siihen liittyviä käsitteitä, lastensuojeluprosessin eri vaiheita sekä kielenkehityksen häiriön vaikutusta lapsen kommunikointiin ja osallisuuteen. Tutkimusosassa käsittelemme lasten ja lasten lähellä työskentelevien ammattilaisten kokemuksia lasten osallisuuden toteutumisesta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten kielenkehityksen häiriö mahdollisesti vaikuttaa lapsen osallisuuteen lastensuojeluprosessissa sekä tuottaa parannusehdotuksia havaitsemiimme ongelmiin.</p> <p>Tutkimuksemme kohderyhmään kuului 2 lasta, heidän sosiaalityöntekijänsä, kahden perhekodin vanhemmat ja erityiskoulun koulukuraattori. Haastateltavien kohdejoukko valikoitui erityiskoulun toimesta haastateltavien yhteisten kokemusten perusteella. Opinnäytetyössämme hyödynsimme kvalitatiivista tutkimusmuotoa, jonka aineistonkeruumenetelmänä käytimme kyselyhaastattelua.</p> <p>Tutkimustuloksista keskeisin huomiomme oli lapsen kuulemisen, ymmärtämisen ja huomioimisen tärkeys lapsen kehitystason mukaisesti. Lapsen osallisuuden mahdollisuuksiin vaikuttavia tekijöitä ovat lapsen oma aktiivisuus lastensuojeluprosessissa, lapsen osallistaminen sekä erityistarpeen kokonaisvaltainen huomioiminen. Työmme havainnollistaa myös ammattilaisten tarvitsemää moniammatillista tukea erityisen tuen tarpeen huomioimisessa. Opinnäytetyössämme tarjoamme konkreettisia keinoja kielihäiriöisen lapsen osallisuuden vahvistamiseen.</p>		
Avainsanat (asiasanat) osallisuus, osallistuminen, lapsikeskeinen sosiaalityö, lastensuojeluprosessi, kielenkehityksen häiriö		
Muut tiedot		



Authors Oinonen Anne-Mari Ylikantola Sofia	Type of publication Bachelor's Thesis Pages 50+3 Confidential ( ) Until	Date 05112010 Language Finnish Permission for web publication ( X )
Title Dysphasia children's participation in child protection process		
Degree Programme Degree Programme in Social Care		
Tutor(s) Häkkinen Sanna Käppi Meeri		
Assigned by		
Abstract <p>This study aimed at identifying the participation and participation opportunities in their own child protection process of dysphatic children placed in custody. The theoretical part of this work deals with a child's participation and the related concepts, the child protection process in its different stages and the impact of dysphasia on a child's communication and participation. The research part deals with children's and child care professionals' experiences of the realization of children's inclusion. The purpose of this study was to determine how dysphasia possibly affects a child's inclusion in the child protection process and provide improvement suggestions for the problems found.</p> <p>The target group consisted of two children and their social workers and the elders of two family homes and the social worker of a special education school. The target group was selected from the area of special education because of their shared experiences. This thesis utilized a qualitative research format and the data collection method was a questionnaire interview.</p> <p>The main point made by the study was to stress the importance of listening, understanding and consideration of the child according to his/her level of development. Factors affecting the child's opportunities to participate were the child's own activity in the child protection process, child's involvement and a holistic consideration of the child's specific needs. This work also illustrates the necessity of multi-professional support for professionals, so that the child's special needs are taken into consideration. This thesis offers concrete ways to strengthen the participation of dysphatic children.</p>		
Keywords participation, child-centered social work, child protection process, dysphasia		
Miscellaneous		

## SISÄLLYS

1 JOHDANTO .....	3
2 OSALLISUUS .....	4
2.1 Osallisuuden rakentuminen .....	6
2.2 Lapsen osallisuus lastensuojelussa .....	7
2.3 Lastensuojelulain turva osallisuudelle .....	9
2.3.1 Lapsen mielipiteen selvittäminen ja lapsen kuuleminen .....	9
2.3.2 Lapsen puhevalta .....	10
3 KIELENKEHITYKSEN HÄIRIÖ JA SEN MERKITYS ASIAKASSUHTEESSA .....	11
3.1 Puheen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeus .....	11
3.2 Kielenkehityksen häiriön vaikutus dialogiin ja vuorovaikutukseen .....	12
4 LAPSI LASTENSUOJELUN ASIAKKAANA .....	14
4.1 Lapsikeskeinen sosiaalityö .....	15
4.2 Lapsen osallisuus lastensuojeluprosessissa .....	17
4.2.1 Ilmoitus- ja asiakkaaksitulovaihe .....	19
4.2.2 Avohuollon työskentely .....	20
4.2.3 Huostaanotto .....	21
4.2.4 Lapsen kuuleminen huostaanottotilanteessa .....	22
4.2.5. Sijaishuolto .....	23
4.2.6. Jälkihuolto ja lastensuojeluasiakkuuden päättäminen .....	25
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS .....	26
5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävät .....	26
5.2 Kohderyhmä .....	27
5.3 Tutkimusmenetelmä .....	28
5.4 Tutkimusaineiston keruu ja analyysi .....	29
5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus .....	31
6 TUTKIMUSTULOKSET .....	32
6.1 Kielihäiriöisen lapsen osallisuuden mahdollisuudet .....	32
6.2 Haastateltavien käsitykset osallisuudesta, osallistumisesta ja osallistamisesta	35

6.3 Kielenkehityksen häiriön ymmärrys .....	37
6.4 Ammatillinen tuki lastensuojeluprosessissa .....	39
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA .....	40
7.1 Tulosten yhteenvetoa ja pohdintaa.....	40
7.2 Opinnäytetyöprosessi ja ammatillinen kasvu .....	43
LÄHTEET .....	46
LIITTEET .....	51
Liite 1. Kysymykset lapsille .....	51
Liite 2. Kysymykset sosiaalityöntekijöille ja koulukuraattorille.....	52
Liite 3. Kysymykset perhekodin vanhemmille .....	53
KUVIOT	
KUVIO 1. Osallisuuden asteet.....	5
KUVIO 2. Osallisuuden ulottuvuudet Thomasin mukaan .....	6
KUVIO 3: Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön idea .....	16
KUVIO 4. Lastensuojeluprosessi.....	18

## 1 JOHDANTO

Lapsilähtöisyys ja lapsikeskeinen sosiaalityö on noussut uuden lastensuojelulain myötä suureksi kehittämiskohteeksi sosiaalialan työssä. Lapsikeskeisen sosiaalityön tärkeimpänä teemana on lapsen osallisuuden toteutuminen, ja sen vahvistaminen kaikissa lapseen liittyvissä sosiaalityön toiminnoissa. Lapsen osallisuudella on suuri merkitys lapsen edun toteutumiselle. Lain toteuttamista ja soveltamista on kuitenkin vaikea selittää yksiselitteisesti. Tämän vuoksi sosiaalialan ammattilaisilla on edessään suuri haaste nähdä ja toteuttaa osallisuuden eri ulottuvuuksia.

Lasten omat kokemukset vaikuttavat paljon osallisuuden tunteen kokemiseen ja osallisuuden toteutumiseen. Tämän vuoksi halusimme selvittää erityistä tukea tarvitsevien lasten omia kokemuksia ja mielipiteitä siitä, miten lapsen osallisuus lastensuojelussa, ja erityisesti heidän omassa lastensuojeluprosessissaan, on toteutunut. Tutkimuksessamme selvitämme, miten huostaanotetut lapset, joilla on kielenkehityksen häiriö, kokevat osallisuutensa toteutuneen heidän omassa lastensuojeluprosessissaan. Vastapainoksi halusimme kuitenkin kuulla myös, miten alan ammattilaiset olivat kokeneet ja mahdollistaneet lapsen osallisuutta omassa asiassaan. Halusimme myös kartoittaa kokevatko ammattilaiset, että heillä on riittävästi tietoa ja taitoa tai vastaavasti tukea osallistamaan erityistä tukea tarvitsevaa lasta omassa lastensuojeluprosessissaan parhaalla mahdollisella tavalla.

Lasten osallisuudesta lastensuojelussa ei ole Suomessa paljon tehty tutkimuksia. Löysimme kuitenkin yhtymäkohtia omaan aiheeseemme opinnäytetyöstä, joka tutki huostaanotetun lapsen osallisuutta. (Kukkola 2007.) Emme kuitenkaan löytäneet yhtään tutkimusta, jossa olisi yhdistetty lastensuojelu, lapsen osallisuus sekä lapsen erityisen tuen tarve. Koska aihetta ei ollut paljon tutkittu, oli tutkimuksen teko haastavaa, mutta antoisaa. Ajattelimme kuitenkin, että työstämme saattaisi saada hyvän alun laajemmallekin tutkimukselle.

Toivommeekin, että aiheesta tullaan tekemään laaja tutkimus, jolloin konkreettista tietoa ja monenlaisia näkökulmia voitaisiin kerätä ja hyödyntää enemmän. Haluaisimme myös, että lapsikeskeinen sosiaalityö nostettaisiin yhdeksi selväksi ydinteemaksi sosiaalialan koulutuksessa.

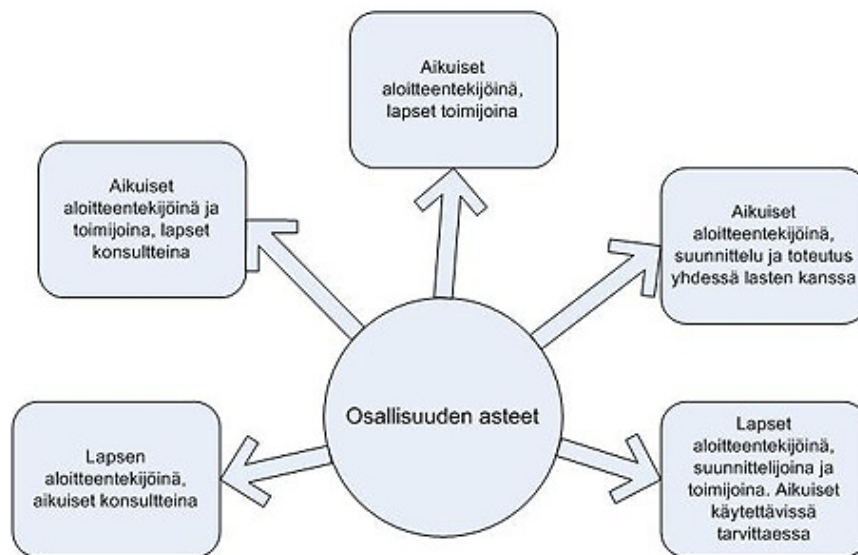
Pitkän ja huolellisen harkinnan jälkeen päädyimme käyttämään työssämme haastateltavista asianomaisista sanaa lapsi, vaikka koemme, että ikänsä mukaisesti heidät olisi voitu luokitella nuoriksi. Nykypäivän arkikielessä lapsesta aletaan käyttää sanaa nuori murrosiän tienoilla. Lapsi sanaan päädyimme kuitenkin lastensuojelulain määritelmän mukaisesti. Lastensuojelulain (2007) sekä jo kumotun lastensuojelulain (1983) mukaan *laissa pidetään lapsena alle 18-vuotiasta* (L 2007/ 6, L 1983/3). Haastattelemamme lapset on otettu huostaan 1983 lastensuojelulain aikana.

## 2 OSALLISUUS

Osallisuus käsitteenä on haastava, koska sille ei ole olemassa mitään yksiselitteistä määritelmää. Voidaan kuitenkin ajatella, että osallisuus edellyttää yhteisöltä sen jäsenten jatkuvaa huomiointia ja huomioonottamista sekä aktiivista mukaan tuleamista. Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta katsottuna osallisuudessa on kyse lasten ja aikuisten, julkisen vallan ja yhteisöjen välisistä suhteista sekä erityisesti lasten mahdollisuuksista vaikuttaa niiden toimintaan. (Oranen 2008, 9-10.) Tässä suhteessa vastavuoroisuus on hyvin olennaista: vaikuttaminen ei ole mahdollista, mikäli ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tarpeeksi tietoa. Osallisuus kostuu näin ollen myös oikeudesta saada tietoa itseään koskevista asioista sekä pyrkiä vaikuttamaan niihin ilmaisemalla mielipiteensä niistä. (Oranen 2008, 9.)

Osallisuutta on usein pyritty selvittämään esimerkiksi porrastai- tai tikapuumalleilla, joissa kuvataan osallisuuden kasvua suoraan verrannollisessa suhteessa

sa siihen, miten paljon mahdollisuuksia lapselle annetaan. Mitä ylemmäs lapsen toiminta mallissa sijoittuu, sitä parempi osallistumisen mahdollisuus ja osallisuus hänellä on. Pidämme tätä kuitenkin hieman kaavamaisena ajatteluna, jossa lapsen osallisuus perustuu vain hänelle luotuihin mahdollisuuksiin. Ajatellemme osallisuuden toteutuvan eri tavoin aikuisten ja lasten yhteisessä toiminnassa lähinnä riippuen siitä, mikä on tarkoituksenmukaista kyseessä olevan organisaation ja erityisesti lasten kannalta. (Lastensuojelun käsikirja 2009.) Havainnollistamme tätä seuraavalla kuviolla osallisuuden asteista.



KUVIO 1. Osallisuuden asteet (Oranen 2009.)

Kuviossa osallisuuden asteet jakautuvat viiteen kategoriaan pääasiassa aloitteentekijän ja toimijan mukaan. Osallisuuden asteen mukaan lapsi ja aikuinen vaihtelevat ja mukauttavat roolejaan tilanteen mukaan yhteensopiviksi. Esimerkkinä voidaan pitää lastensuojelun asiakassuunnitelman laatimista, jossa aikuiset ovat aloitteentekijöinä sekä toimijoina ja lapset konsultteina. Aikuisilla tarkoitamme ammattilaisia ja lapsen vanhempia, jotka suunnittelevat ja toteuttavat palaverin. Lapset taas ovat useimmiten konsultin roolissa ja kertovat vain oman mielipiteensä omaan asiaansa.



Lapsilähtöiseen ajatteluun pohjautuen myös osallisuutta tarkasteltaessa täytyy muistaa jokaisen lapsen erilaisuus. Kaikki lapset eivät halua vaikuttaa samalla tavoin. Joskus myös osallistumattomuus, pois jääminen, voi olla vahvaa vaikuttamista ja kannanottoa. (Oranen 2008, 9.)

## 2.1 Osallisuuden rakentuminen

Osallisuus rakentuu erilaisista osista, joiden keskinäiset suhteet saattavat vaihdella tilanteen mukaan. Myös lapsen kokemus osallisuudesta saattaa muuttua. Tämän vuoksi Thomas (2002) on halunnut jakaa osallisuuden eri ulottuvuuksiin.

Mahdollisuus valita
Mahdollisuus saada tietoa
Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin
Mahdollisuus ilmaista itseään
Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

KUVIO 2. Osallisuuden ulottuvuudet Thomasin mukaan (2002, 174-176.)

Hänen mukaansa osallisuus rakentuu ensisijaisesti siitä, millaiset mahdollisuudet lapsella on itse valita osallistuuko hän prosessiin vai ei. Lapsella tulisi siis olla mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta, mikäli hän ei koe sitä itselleen mielekkääksi tai haluaa tuoda oman kantansa esiin osallistumattomuudellaan. Toinen ulottuvuus on mahdollisuus saada tietoa riittävästi omasta tilantees-

taan, omista oikeuksistaan, prosessista ja roolistaan siinä. Viranomaisilla on aina velvollisuus tiedon antamiseen. Heidän tulee myös huolehtia siitä, että tiedot annetaan lapselle siinä muodossa, että hänen on mahdollista ottaa tiedot vastaan ja ymmärtää niitä. Kolmas ulottuvuus on vaikuttamisen mahdollisuus päätöksentekoprosessissa. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa esimerkiksi lapsen vaikuttamista siihen, ketä palavereihin osallistuu ja mitä asioita niissä käsitellään. Neljäs ulottuvuus on mahdollisuus ilmaista itseään ja puhua omista mielipiteistään ja ajatuksistaan. Viidentenä Thomas mainitsee mahdollisuuden saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Erityisesti lastensuojelussa käsiteltävät asiat ovat usein vaikeasti ymmärrettäviä ja monimutkaisia, joten on tärkeää tarjota kielihäiriöiselle lapselle tukea tilanteeseen esimerkiksi rohkaisemalla tai tulkin ja apuvälineiden käytöllä. Tällä tavoin lapset saavat ilmaista omia ajatuksiaan niin, että ne välittyvät selkeiksi myös prosessissa työskenteleville aikuisille. Kuudes osallisuuden ulottuvuus on mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Thomas 2000, 174–175.)

Thomasin malli auttaa jäsentämään osallisuuden käsitettä ja helpottaa sen soveltamista käytäntöön. Samalla se muistuttaa meitä siitä, että lasten osallisuusprosessit ovat erilaisia ja yksilöllisiä eikä niiden voi ajatella etenevän aina yhtenäisen kaavan kautta. Siinä missä joku toinen lapsi tarvitsee ainoastaan tietoa tilanteesta ja vaihtoehtoista ja pystyy sen pohjalta muodostamaan oman mielipiteensä sekä ilmaisemaan sen, joku toinen tarvitsee paljon tukea voidakseen luottaa siihen, että häntä halutaan kuunnella ja että aikuiset välittävät hänen mielipiteestään. (Oranen 2008, 11.)

## **2.2 Lapsen osallisuus lastensuojelussa**

Lastensuojelussa lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten hän kykenee olemaan mukana toteuttamassa, määrittelemässä ja arvioimassa hänen oman etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Tämä on ratkaisevaa myös hänen identiteettinsä kehittymisen kannalta, sillä kyseessä on yksi kasvun ja kehityksen

perusedellytys. (Lastensuojelun käsikirja 2009.) Lapsen osallisuuteen lastensuojelussa sisältyy sekä vuorovaikutusta että vastavuoroisuutta, joten lapsi yksinään ei voi saavuttaa täysin aktiivista osallisuutta. Oikein toteutuva osallisuus osallistaa siis myös ne aikuiset, jotka ovat lapsen lastensuojeluprosessissa läsnä. Tuolloin aikuisen tehtävä on tukea lapsen osallisuutta, edistää vuorovaikutuksen syntymistä sekä luoda lapselle mahdollisuuksia osallistua. (Vornanen 2001, 36.) Sosiaalityön ammattilaisen on pystyttävä luomaan mahdollisuus lapsen osallisuudelle, hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden. Lapsen ikä- ja kehitystason lisäksi palaverissa on muistettava huomioida myös siellä käsiteltävän asian luonne sekä se, miten viranomaisten tekemä ratkaisu tilanteessa vaikuttaa lapsen kehitykseen. (Räty 2004, 98-99.)

Lastensuojeluun liittyvissä asioissa on usein kyse hyvin aroista asioista. Lapselle voi olla hyvin vaikeaa ilmaista erilaisia perhe-elämään liittyviä tunteita ja tapahtumia, erityisesti tilanteessa, jossa hän joutuu vuorovaikutustilanteeseen hänelle tuntemattoman henkilön kanssa. (Räty 2007, 118.) Kyseessä tulisi olla kokonaisvaltainen prosessi, johon sisältyy varsinaisen keskustelun ohella tai sen sijasta lapsen havainnointia, lapsen kanssa toimimista sekä lapsen ja hänen kannaltaan merkityksellisten ihmisten välisen vuorovaikutuksen seuraamista. (Lastensuojelun käsikirja 2009.)

Osallisuus käsitteenä liittyy hyvin vahvasti osallistumiseen. Osallistumista pidetään yhtenä tärkeimmistä demokraattisista oikeuksista sekä hyvinvointivaltion velvoitteena. (Horelli 2006, 69.) Osallistuminen on toimintaa, jossa osallisuus usein konkretisoituu. Olennainen ero osallisuuden ja osallistumisen välillä on, että lapsen osallisuus sisältää henkilökohtaisen tunteen osallisuudesta, kun taas osallistuminen ei välttämättä edellytä tätä tunnetta. (Kiili 2006, 37.)

## **2.3 Lastensuojelulain turva osallisuudelle**

Lastensuojelulaissa (2007) lapsen osallisuutta käsitellään luvussa 4. Osallisuus pitää sisällään lapsen mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen § 20, lapsen puhevallan käytön § 21, edunvalvojan määräämisen huoltajan sijaiseksi § 22, edunvalvoja palkkion ja kustannukset § 23 sekä vastuun lapsen edun turvaamisesta § 24. Opinnäytetyömme kannalta ja lapsen osallistumisen näkökulmasta eniten painottuvat § 20 ja § 21, eli lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen sekä lapsen puhevallan käyttö. Lapsen osallisuuden ei kuitenkaan tulisi tyhjentyä näihin lakipykäliin ja yhteen lukuun, vaan niiden tulisi olla ohjaavia periaatteita lapsen osallisuutta tarkasteltaessa (Heino 2007, 6).

Lapsi on asianosaisena kaikissa häntä koskevissa lastensuojeluasioissa. Lastensuojelullisia päätöksiä tehtäessä lapsesta, erityisesti lapsen mielipiteen selvittämisvelvollisuus korostuu. Tällä pyritään takaamaan lapsen etu ja sen huomioiminen. Mitä enemmän päätös, esimerkiksi huostaanotto, vaikuttaa lapsen elämään, sitä enemmän on annettava painoarvoa lapsen mielipiteille eri ratkaisuvaihtoehtoja suunniteltaessa. (Räty 2007, 117–118.)

### **2.3.1 Lapsen mielipiteen selvittäminen ja lapsen kuuleminen**

Lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta. (L 2007/20) Mikäli lapsen toivetta ja mielipidettä ei ole voitu päätöksessä huomioida, on tämä pystyttävä aina perustelemaan lapselle (Räty 2007, 117,119).

Käytännössä tämän voidaan ajatella tarkoittavan, että lapselle on ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lasta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota asianosaisena olevan lapsen mielipiteisiin ja toivomuksiin. (Heino 2007, 8.)

### **2.3.2 Lapsen puhevalta**

Toisena tärkeänä lastensuojelulakiin pohjautuvana tekijänä lapsen osallisuuden näkökulmasta on lapsen puhevallan käyttö. Puhevallalla tarkoitetaan juridista toimijuutta. Lastensuojelulain (2007) 21§:n mukaan 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaansa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että 12 vuotta täyttäneellä lapsella on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa työskentelyyn kuin pienemmillä lapsilla. Hän voi hakea apua, vaatia palveluja ja vastustaa häntä koskevia päätöksiä. Hänellä on oikeus tutustua itseään koskeviin asiapapereihin, ja häntä on kuultava todisteellisesti päätöksiä tehtäessä. Hänen on myös saatava tieto tehdyistä päätöksistä ja valitusmahdollisuuksista.

Vaikka lasta ja hänen mielipiteitään tulee kuulla, ja hänellä on puhevallan käyttömahdollisuus itseään koskevassa lastensuojeluasiassa, se ei merkitse päätösvallan siirtämistä lapselle. Aikuisen velvollisuus on ottaa vastuu lastensuojelullisista päätöksistä. Viranomainen ei voi siirtää tätä vastuuta lapselle, vaikka lapsi aktiivisesti vastustaisi suunniteltua päätöstä tai olisi sen perusteista täysin eri mieltä. (Lastensuojelun käsikirja 2009)

## 3 KIELENKEHITYKSEN HÄIRIÖ JA SEN MERKITYS ASIAKASSUHTEESSA

### 3.1 Puheen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeus

Kielenkehityksen erityisvaikeudet jaetaan tuottamisen ja ymmärtämisen häiriöihin. On kuitenkin todettu, että lähes aina puheen ymmärtämisen häiriöihin sisältyy myös merkittäviä häiriöitä kielen tuottamisessa ja ilmaisukyvyssä. (Siiskonen 2010, 52.) Lapsella, jolla on kielenkehityksen häiriö eli kielihäiriö, puhe on usein vaikeasti ymmärrettävää, sillä se saattaa olla kieliopillisesti hyvinkin virheellistä. Puheen tuottamisen vaikeuteen kuuluu sanaston hallinnan vaikeus, jolloin lapsella on vaikeuksia sanan löytämisessä ja ymmärtämisessä. Vuorovaikutuksessa olevat puutteet johtuvat oikean sanan löytämisen vaikeudesta. Kielenkehityksen häiriön tyypillisiä piirteitä ovat ääntämishäiriöt ja äännesekaannukset. Erot kielen ymmärtämisen ja tuottamisen välillä ovat suuria ja yksilöllisiä riippuen kielihäiriön vaikeusasteesta. (Ahonen, Siiskonen & Aro 2001, 28.)

Puheen tuottamisen vaikeus on aina hyvin yksilöllistä. Konkreettisesti puheen tuottamisen vaikeudesta puhuttaessa lapsella saattaa olla rajoittunut sanavarasto ja vaikeus löytää sopivia sanoja. Kielihäiriöisen lapsen puheessa saattaa esiintyä sanojen korvaamista sekä ilmaisun liiallista lyhyttä. Tämä saattaa tulla ilmi, lyhyinä ja sähkösanomatyylisinä lauseina. Tällöin lapsi saattaa ilmaista isoja asiakokonaisuuksia jopa vain yhdellä sanalla. Lisäksi lapsen puheessa yleistä ovat lauseopilliset virheet, esimerkiksi sanan pois jättäminen tai sanan loppujen tai etuliitteiden pois jättäminen sanasta. (Tuovinen & Pitkänen 2004, 8.)

Kielellisiin vaikeuksiin liittyy olennaisesti myös puheen ymmärtämisen vaikeus. Ymmärtämisen vaikeus saattaa ilmetä kuullunymmärtämisessä sekä pitkien ja monimutkaisten lauseiden yhteydessä. Arjessa puheen ymmärtämisen vaikeus saattaa ilmetä monin eri tavoin, esimerkiksi vaikeutena keskittyä isoihin

asiakokonaisuuksiin tai ottaa monimuotoisia ohjeita vastaan. Puhutut asiat saattavat mennä lapsen ajatuksista ohi, sillä hän ei ole käsittänyt puhutun asian sanomaa. Hämmennyksestä ja levottomuudesta saattaa huomata sen, ettei lapsi ole ymmärtänyt sanottua asiaa. (Aro, Siiskonen & Ahonen. 2007, 56–57.) Usein muiden kommunikaatiokeinojen, esimerkiksi viittomien ja PCS-kuvien, käyttö on yleistä. Vaihtoehtoisen kommunikaatiomenetelmän ottaminen lapsen kommunikaatioon mukaan mahdollistaa lapselle puheen ymmärtämisen. Ilman vaihtoehtoista kommunikaatiomuotoa lapsi tulkitsee eleitä ymmärtääkseen sanoman paremmin. (Ahonen, Siiskonen & Aro 2001, 28.)

### **3.2 Kielenkehityksen häiriön vaikutus dialogiin ja vuorovaikutukseen**

Vuorovaikutustilanne lapsen kanssa, jolla on kielenkehityksen häiriö saattaa olla haastava. Keskustelun onnistumiseen vaikuttavat kielihäiriöisen lapsen omat taidot puhua ja ymmärtää puhetta, sekä paremmin puhuvan keskustelukumppanin toiminta. Keskustelutaidoiltaan taitavamman keskustelukumppanin tulisi puhua niin, että lapsen asema vuorovaikutukseen osallistuvana keskustelukumppanina vahvistuu. (Aro ym., 2007,79.)

Aro ym. (2007) ovat kirjoittaneet kommunikoinnin tukemisesta kielihäiriöisen lapsen kohdalla. Heidän mukaansa taitavamman keskustelukumppanin tulisi aina varmistaa, että lapsi ymmärtää mitä muut puhuvat, ja että hänellä olisi keino tuoda ajatuksensa ilmi. Käytännössä tällainen kommunikoinnin tukeminen tarkoittaa sitä, että paremmin puhuva muokkaa sanotun asian lapselle käyttämällä tuttuja sanoja ja kielellisiä rakenteita, sekä havainnollistamalla esittämiään asioita ja selkiyttämällä puhetapaansa. Vastaavasti lapsen puhuessa, vastaanottaja saattaa joutua käyttämään erilaisia keinoja saadakseen selville lapsen tarkoittama asia.

Vaikeasti kielihäiriöisen lapsen ilmaisua saattaa olla yksittäinen sana, lyhyt lause tai korvaavalla kommunikaatiokeinolla tuotettu ajatus. Tällöin oikean ajatuksen tai mielipiteen ymmärtämiseksi, on paremman puhuvan keskustelukumppanin usein kysyttävä lisäkysymyksiä tai esimerkiksi piirrosten avulla saatava oikea sanoma julki. Vasta oikean ilmaisun esiin tuomisen ja ymmärtämisen jälkeen voidaan keskustelussa edetä. Joillekin lapsille tämä saattaa kuitenkin olla ainoa keino saada ilmaistua oma mielipiteensä asiasta. (Aro ym. 2007, 80)

Aarnio ja Enqvist (2003) määrittelevät dialogin ihmisten tasavertaiseen osallistumiseen perustuvaksi yhdessä ajattelemiseksi ja perehtymiseksi johonkin asiaan tai toimintaan (Aarnio. 2002, 40). Dialoginen asiakastyö on ideologinen ihmisarvoon perustuva tapa tehdä työtä. Asiakas, esimerkiksi lapsi ja hänen perheensä, nähdään osallistuvana ja aktiivisena vaikuttajana, eikä vain passiivisena vastaanottajana. Asiakas ja asiantuntija ovat kumppaneita, jotka yhdessä etsivät vastauksia pulmiin ja palveluiden järjestämiseen. ([verneri.net](http://verneri.net) 2009.)

On tärkeää, että dialogisen asiakastyön ideologiaa toteutetaan myös kielihäiriöisen lapsen kanssa. Koska lapsen kielihäiriö ei välttämättä näy fyysisesti ulospäin eikä tule ilmi pinnallisissa keskusteluissa, voi olla vaikeaa muistaa lapsen erityisvaikeus. Kielihäiriöisen lapsen kanssa dialogisessa suhteessa olevan ammattilaisen tulisi ymmärtää, että kommunikointiin liittyvät toimintarajoitteet ja esteet eivät johdu ainoastaan lapsesta itsestään. (Aro ym. 2007, 74.) Tästä esimerkkinä on kielihäiriöisen lapsen vaikeus seurata nopeaa keskustelua. Hyvä ratkaisu tilanteeseen on kertoa lapselle yleisen keskustelun jälkeen rauhallisessa kahdenkeskisessä tilanteessa ainakin keskustelun pääasiat. (Tuovinen & Pitkänen 2004, 5.) Ympäristön on aina osattava ottaa huomioon lapsen erityisen tuen tarve.



## 4 LAPSI LASTENSUOJELUN ASIAKKAANA

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3. artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Suomi on ratifioinut sopimuksen ja saattanut sen lain tasolla voimaan vuonna 1991, joten se velvoittaa viranomaisia samalla tavalla kuin muukin lainsäädäntö. (Taskinen 2008, 14.) Uuden lastensuojelulain 1§:ssä on määritelty ja tiiviisti toistettu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen lähtökohtia (Mahkonen 2007, 71).

Lastensuojelulain 2007 1§:n mukaan lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityisen suojeluun. Lastensuojelu käsitteenä tarkoittaa laajimmassa merkityksessään kaikkea sitä toimintaa ja työtä, jota tehdään lasten ja lapsiperheiden kanssa heidän hyvinvointinsa edistämiseksi.(Paavilainen & Pösö 2003,137.) Lastensuojelun tehtävänä on tukea lasten vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Ensisijainen vastuu lapsen hoidosta ja hyvinvoinnista on aina lapsen vanhemmalla tai muulla huoltajalla (L 2007/ 2).

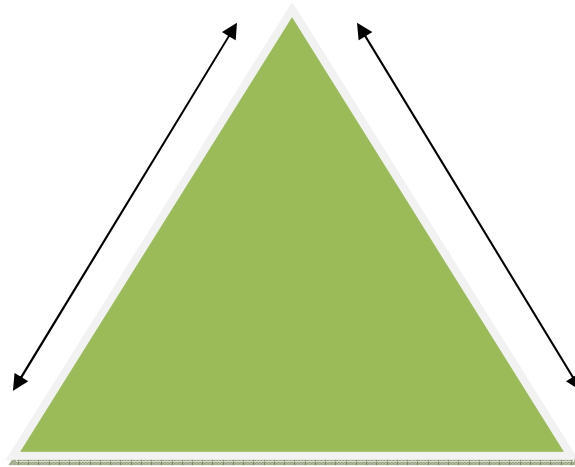
Lastensuojelun keinot perheiden tukemiseksi ovat moninaiset. Käytettävät keinot riippuvat perheiden tilanteista ja voimavaroista. (Paavilainen & Pösö 2003, 137.) Tarpeen mukaan perheelle voidaan tarjota palveluja ja tukitoimia arjen helpottamiseksi. (L 2007/2.) Käytännössä perheen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja sujuvan arjen edistäminen voi tarkoittaa, esimerkiksi perheille tarjottavaa taloudellista tukea tai erilaisia virkistystoimia.(Paavilainen & Pösö 2003, 137.)

## 4.1 Lapsikeskeinen sosiaalityö

Lastensuojelutyö keskittyy usein lasten ja nuorten kokemusten sijaan kodin olosuhteiden selvittämiseen ja perheiden kanssa työskentelyyn, jolloin lapsi saattaa jäädä vanhempiansa varjoon. Perinteisen sosiaalityön syventämiseksi onkin alettu kiinnittää erityistä huomiota lapsen osallisuuteen ja hänen näkökulmansa esiintuomiseen. Perhekeskeisen työskentelyorientaation muuttaminen lapsikeskeiseksi tarkoittaa käytännössä sitä, että työskennellään tietoisesti ja tavoitteellisesti erityisesti lapsen kanssa. Lapsikeskeisen sosiaalityön yksi keskeisimmistä tehtävistä on tarjota lapselle mahdollisuus käsitellä tunteitaan ja kokemuksiaan.(Johansson & Kokkonen 1992, 21,38.)

Lapsikeskeisen sosiaalityön lähtökohta on, että lapsen arkea ja elämäntilannetta, lapsen ja vanhemman välisiä suhteita sekä lapsen arjen muutostarpeita lähdetään selvittämään lapsen ja vanhempien kanssa, yhdessä ja erikseen. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 5.) Lapsikeskeisyys sosiaalityössä voidaan käsittää lapsen esiin nostamisena, huomioimisena ja arvostamisena. Sosiaalityöntekijän ja perheen välisessä vuorovaikutussuhteessa luottamuksella on suuri rooli. Luottamus syntyy molemminpuolisesta ja avoimesta tiedonsiirrosta osapuolten välillä, jolloin perheellä säilyy tunne omasta osallisuudestaan elämässään.

## SOSIAALITYÖNTEKIJÄ



LAPSI



VANHEMMAT

KUVIO 3: Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön idea (Muukkonen & Tulensalo 2004, 4)

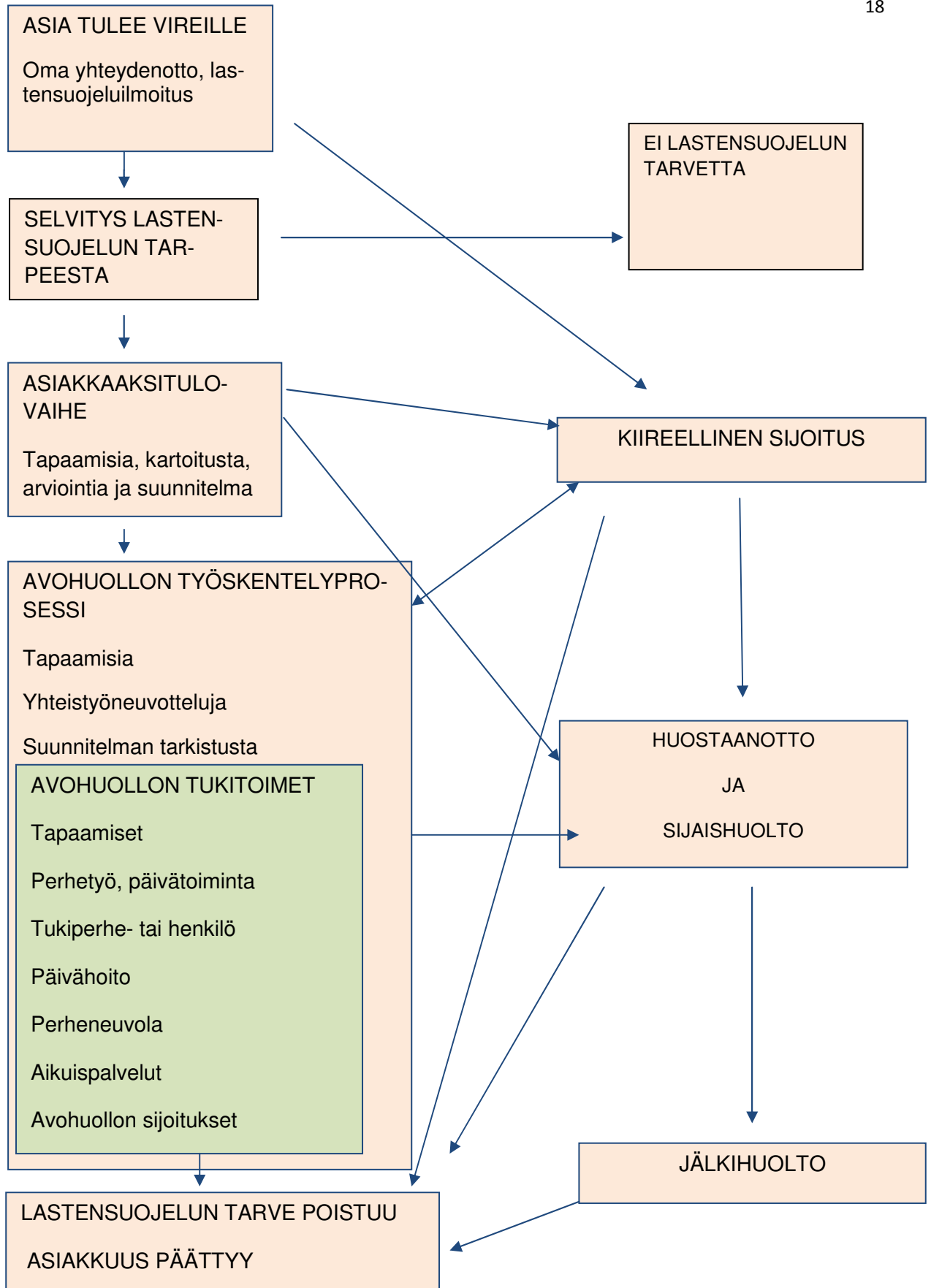
Lapsikeskeisessä lastensuojelussa varmistetaan sekä lapsen että vanhemman osallisuus omassa asiassa sekä huolehditaan, että erityisesti lapsi ja myös vanhemmat saavat toistensa näkökulmista koottua tietoa perheen tilanteesta. Lapsikeskeisessä sosiaalityössä tärkeintä on lapsen huomioiminen ja hänen tiedottamisensa. Lapsen tulee siis olla tietoinen lastensuojeluasiakkuudesta ja siihen liittyvistä toimenpiteistä ja tukitoimista. Lapsikeskeisessä lastensuojelutyössä on huolehdittava ensisijaisesti siitä, että lastensuojelun tarjoama apu kohdennetaan lapsen tarpeisiin. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 5.)

Lapsikeskeisessä työskentelyssä pyritään osallistamaan lasta ottamalla hänet mukaan työskentelyyn omassa lastensuojeluprosessissaan, jolloin hän on tär-

keä osa omien asioidensa käsittelyä. Tässä tulee kuitenkin huomioida lapsen oma tahto. Lapsi voi osallistua omaan lastensuojeluprosessissaan tiedontuottajana ja vastaanottajana. Käsitteenä lapsen tieto voi tarkoittaa niitä merkityksiä, joita lapsen kokemukset, näkökulmat ja käsitykset tuottavat. Tämä korostaa lapsen osallisuutta, sillä osallisuus ja aktiivinen toimijuus edellyttävät, että lapsella on mahdollisuus olla tuottamassa tietoa sosiaalityön prosessissa omasta näkökulmastaan katsottuna. (Hurting 2006, 167.)

## **4.2 Lapsen osallisuus lastensuojeluprosessissa**

Lastensuojeluprosessi on yleensä pitkä ja monivaiheinen prosessi, jossa on mukana lapsen ja perheen lisäksi paljon ammattilaisia. Ammattilaisten roolit ja toimenkuvat vaihtelevat perhekohtaisesti prosessin eri vaiheissa. Prosessin aikana perhettä voidaan tukea monin eri keinoin.



KUVIO 4. Lastensuojeluprosessi (Forsberg & Linnas 2004, 224, Käppi 2008)

Valitsemamme lastensuojeluprosessia kuvaava kuvio oli 1983 lastensuojelulain mukainen. Muokkasimme kuvion lastensuojelulain 2007 mukaiseksi. Halusimme käyttää vanhaa kuviopohjaa, koska haastattelemamme lapset oli otettu huostaan vanhan lastensuojelulain mukaisesti. Työssämme käytämme kuitenkin pohjana 2007 lastensuojelulakia.

#### 4.2.1 Ilmoitus- ja asiakkaaksitulovaihe

Perheen ja sosiaalityöntekijän yhteistyö lastensuojeluprosessissa alkaa useimmiten lastensuojeluilmoituksen tultua lastensuojeluviranomaiselle eli sosiaalityöntekijälle. *Sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt sekä muun sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tai turvapaikan hakijoiden vastaanotto toimintaa, hätäkeskustoimintaa tai koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat henkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelutarpeen selvittämistä. (L2007/25.)* Myös muu henkilö, esimerkiksi muu työntekijä, naapuri tai omainen voi tarvittaessa tehdä lastensuojeluilmoituksen salassapitovelvoitteista huolimatta (Taskinen 2008, 30).

Lastensuojeluilmoituksen saavuttua sosiaalityöntekijälle, on hänellä velvollisuus ryhtyä selvittämään, onko lapsen ja perheen tilanteessa ongelmia, jotka edellyttäisivät lastensuojelutoimenpiteitä. Kiireellisiin toimenpiteisiin tulee ryhtyä välittömästi. Seitsemän arkipäivän kuluessa sosiaalityöntekijän on arvioitava tarvitseeko lastensuojelutarpeen selvitystä tehdä. Ilmoituksen vastaanot-

tamisen, ja sen aiheelliseksi katsomisen jälkeen lapselle nimitetyn sosiaalityöntekijän on yhdessä toisen sosiaalityöntekijän kanssa tehtävä kolmen kuukauden sisällä perinpohjainen selvitys lapsen tilanteesta. (Taskinen 2008, 32, 35.) Jos lastensuojelutarpeen selvitys päätetään tehdä, lapsi kirjataan lastensuojelun asiakkaaksi. Tämä täytyy välittömästi ilmoittaa huoltajalle ja lapselle. (Taskinen 2008, 35.)

Yhteistyö perheen kanssa alkaa usein ikävien asioiden selvittelyllä. Lapsen osallisuuden kannalta tämä vaihe on ratkaiseva. Lapsella tulisi olla mahdollisuus valita osallistuuko hän selvitystilanteeseen. Usein vanhemmat saattavat olla torjuvia ja puolustuskannalla. Mahdollinen huono kokemus voi vaikuttaa lapsen osallisuuteen koko lastensuojeluprosessin ajan. Lapsen iän ja tilanteen mukaan myös hänen tunteensa lastensuojelutarpeen selvityksen aikana saattavat olla ristiriitaiset. Lapsi mahdollisesti kokee itse tarvitsevansa apua, mutta vanhempien puolustaminen voi olla vähintään yhtä tärkeänä hänen mieleksään. (Forsberg & Linnas 2004, 226). Ristiriitaisten tunteiden ja aran tilanteen vuoksi erityisesti kielihäiriöiselle lapselle on tärkeää saada tukea itsensä ja omien ajatustensa ilmaisuun.

Lapsen tullessa lastensuojeluasiakkaaksi hänelle on tehtävä yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa asiakassuunnitelma. Lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet sekä yhteiset tavoitteet. Asiakassuunnitelmaa on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. (Taskinen 2008, 39.)

#### **4.2.2 Avohuollon työskentely**

Lastensuojelulain (2007) § 34:n mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä:

*1) jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka*

*2) jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään.*

Avohuollon työskentelyprosessi kattaa erinäisten avohuollon tukitoimien (Kuvio 4) lisäksi tapaamisia perheen kanssa, yhteistyöneuvotteluja ja asiakassuunnitelman tarkistusta. Avohuoltotyön tavoitteena on tukea lapsen ja perheen itsenäistä selviytymistä. Perhettä tuetaan tarpeelliseen muutokseen ja kuntoutukseen. Avohuollon muotoja ovat perheen asumisen turvaaminen, taloudellisen tuen mahdollistaminen ja erilaisten palvelujen tarjoaminen perheelle, esimerkiksi vertaisryhmätoiminta, perheenjäsenen kuntoutus, perhetyö tai lasten päivähoito. (Forsberg & Linnas 2004, 226-228) Osallisuuden mahdollisuudet riippuvat perheelle myönnetystä tukitoimesta, esimerkiksi rahallinen tuki ei mahdollista osallisuutta samalla tavalla kuin perhetyö.

Avohuollossa korostuu sosiaalityöntekijän neuvova ja ohjaava rooli. Viidennen osallisuuden ulottuvuuden (Thomas 2000) mukaan lapsen tulisi saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen haluamallaan tavalla. Tällöin ohjaavan roolin vaikutus lapsen osallisuuteen on merkittävä lapsen tulevan osallisuuden kannalta. Ammatillaisen tulisi osata neuvoa ja kertoa lapselle tämän oikeuksista ja osallistumisen mahdollisuuksista, jotta lapsi halutessaan kykenisi parhaaseen mahdolliseen osallisuuteen. Näin ohjaava sosiaalityöntekijä osallistaa lasta ja perhettä osallistumaan.

#### **4.2.3 Huostaanotto**

Huostaanotto on vain yksi lastensuojelun toimenpiteistä, mutta suurelle yleisölle se on niistä näkyvin. Lapsen huostaanotto on viranomaisten voimakkainta puuttumista perheen elämään. Se tehdään, kun muut keinot eivät ole riittäviä turvaamaan lapsen tilannetta. Huostaanotolla tarkoitetaan päätöstä ja toi-



menpiteitä, joilla lapsi sijoitetaan pois kotoaan. Tällöin vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siirtyy oman kunnan sosiaalilautakunnalle. Kiireellisissä tapauksissa sosiaalityöntekijä tekee kiireellisen sijoituksen.

Lastensuojelulain (2007) 40§:n mukaan lapsi on otettava huostaan, jos:

1. *puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai*
2. *lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihkeitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.*

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

1. *avohuollon tukitoimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia tai jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja*
2. *sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista*

Huostaanotto tulee lopettaa, kun huostaanoton edellytyksiä ei enää ole. Huostassapito lakkaa, kun lapsi täyttää 18 vuotta (L 2007/47). Päätöksen huostaanoton lopettamisesta tekee aina johtava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmistelusta.

#### **4.2.4 Lapsen kuuleminen huostaanottotilanteessa**

Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain (434/2003) 34§:n mukaisesti häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa (L 2007/20). Asianosaiselle on ennen asian ratkaisemista varatta-

va tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta sekä antaa selityksensä sellaisista vaatimuksista ja selvityksistä, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun. Huostaanottoa valmisteltaessa tulee järjestää lainmukainen kuulemistilaisuus, josta on annettava kirjallinen ilmoitus kaikille osapuolille, joilla on lainmukainen oikeus tulla kuulluksi. (L 2007/ 42).

Lainmukaisesti kuulemistilaisuuteen täytyy kutsua 12 vuotta täyttänyt lapsi, äiti, isä, huoltaja tai henkilö, joka on ollut mukana lapsen kasvatuksessa ja hoidossa välittömästi ennen asian valmistelua (Taskinen 2008, 59). Kuulemistilaisuus tulisi järjestää lapselle myönteisellä tavalla tutussa ympäristössä (Räty 2004, 99). Tilaisuus on aina luottamuksellinen tilanne ja kuulemiseen varatun tilan tulee olla häiriötön. Aikaa kuulemistilaisuuteen tulisi varata riittävästi. Asianosaisilla on halutessaan oikeus hankkia asiamies tai muu hänelle läheinen henkilö tuekseen kuulemistilaisuuteen. (Taskinen 2008, 60.) Tällainen henkilö voi olla esimerkiksi koulukuraattori, kuten tähän tutkimukseen haastatelluilla nuorilla. Erityisesti erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla koulukuraattori voi olla hyvä tuki, sillä hänellä on erityistä asiantuntijuutta sekä tietoa ja tuntemusta lapsen erityisistä tarpeista.

#### **4.2.5. Sijaishuolto**

Lastensuojelulain (2007) 49§:n mukaan lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. *Lapsen sijoitus voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla* (L 2007/49). Kun sijoituspäätös on tehty, sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on arvioida ja päättää, minkälainen sijoituspaikka olisi lapsen edun mukainen sekä lapsen tarpeiden, kehityksen sekä kiintymyssuhteiden kannalta sopivin paikka.

Lapsen sijoituspaikkaa valittaessa, on syytä pohtia lapsen elämään vaikuttavia riskejä ja suojaavia tekijöitä. Sijaishuoltopaikan valinnassa pyritään ottamaan huomioon kunkin lapsen yksilöllinen tilanne ja tarpeet, erityisen hoidon ja tuen tarve, lapsen ihmissuhteet, koulu ja harrastusmuodot, yhteydenpidon mahdollisuudet sekä lapsen omat ja vanhempien toiveet. (Forsberg & Linnas 2004, 223.) Näiden aiheiden pohjalta olisi hyvä keskustella lapsen kanssa, jotta hän pystyisi määrittämään omaa osallisuuttaan paremmin. *Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta.* (L2007/50) Luonnollisesti sijoituspaikan valintaa ohjaavat myös tarjolla olevat sijaishuoltopaikat.

Sijoitusta tulee tarkastella siitä näkökulmasta, miten sijaishuoltopaikan toimitatavat tukevat lasta. Sijoituksen alkuvaiheista lähtien on tärkeää tuoda esiin myös niitä kokemuksia, jotka ovat ajan myötä kääntyneet lasta vahvistaviksi voimavaroiksi. Lastensuojelun tehtävänä on luoda tilaa tunneilmaisun ja voimavarojen vapauttamiseen, jotta lapsen ja perheen tukena olisi riittävästi yksilöllisiä vaihtoehtoja. (Taskinen 2008, 77.)

Lapselle ja hänen vanhemmilleen on hyvä järjestää tutustumiskäynti sijaishuoltopaikkaan ennen päätöstä paikan valinnasta. Lapsen siirtyminen sijaishuoltoon tulee toteuttaa hallitusti ja lasta järkyttämättä. Pehmeä siirtyminen sijaishuoltopaikkaan voidaan toteuttaa esimerkiksi siten, että lapsi viettää sijaishuoltopaikassa ensin joitain viikonloppuja ennen varsinaista tuloaan sijaishuoltoon. (Taskinen 2008, 80.) Lapsen ikä ja kehitystaso on otettava jokaisessa toiminnassa huomioon ja hänen turvallisuuttaan on kaikin tavoin vahvistettava.

Sijoituksen aikana lapsella on lastensuojelulain (2007) § 53:n mukaan *lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla, miksi hänet on otettu huostaan sekä selostettava niitä toimia, joihin hä-*

*nen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä. Lapselle on myös järjestettävä riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijää ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteutumista koskevista asioista.*(L 2007/53) Nämä tapaamiset tulee kirjata lapsen asiakassuunnitelmaan.

Lapsen osallisuus ei saisi tyhjentyä pelkkiin asiakassuunnitelmapalaverihin. Tapaamisia sekä yhteydenottoja tulisikin olla useammin ja säännöllisesti. Voiko luottamuksellista asiakassuhdetta syntyä, jos kontakti asiakkaaseen tapahtuu vain kerran vuodessa?

#### **4.2.6. Jälkihuolto ja lastensuojeluasiakkuuden päättäminen**

Lastensuojelulain 2007 § 75:n mukaan *sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto sijaishuollon päättymisen jälkeen.* (L 2007/ 75) Sen avulla tuetaan lasta, hänen huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa lapsi on. Jälkihuollon tavoitteena on saattaa lapsi takaisin kotiin tai tukea nuorta itsenäiseen elämään. Tällöin suuressa roolissa jälkihuollossa on nuoren sosiaalisen verkoston kokoaminen.

Jälkihuoltovaiheessa nuoren tulisi olla jo itse aktiivinen ja harjoitella muun muassa itsenäisten päätösten tekoa tulevaisuuttaan varten. Ihannetilanteessa nuori on sisäistänyt omat osallisuuden ulottuvuutensa (Thomas 2000, 176). Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen lastensuojelun asiakkaana tai viimeistään, kun hän täyttää 21 vuotta. (L 2007/75)

## 5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

### 5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimustehtävät

Tutkimustehtävänäme oli selvittää kielihäiriöisen lapsen osallisuuden mahdollisuuksia, sen muodostumista ja toteutumista lapsen omassa lastensuojeluprosessissa. Tutkimusmenetelmänä käytimme haastatteluja. Haastattelujen avulla kartoitimme lapsen osallisuutta lapsen, sosiaalityöntekijän, koulukuraattorin ja perhekodin vanhempien näkökulmasta.

Tutkimuksemme tavoitteena oli pyrkiä kartoittamaan eri näkökulmia kielihäiriöisen lapsen osallisuuteen, lapsen osallistamisen käytännön toteutukseen sekä tiedon hyödyntämiseen. Haastattelujemme tärkeimpänä tavoitteena on tuottaa tietoa haastateltavien lapsen osallisuuden merkityksestä heille itselleen, sekä tuoda esiin heidän omia mielipiteitään siitä, miten heitä olisi voitu huomioida paremmin lastensuojeluprosessin edetessä. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluiden avulla halusimme saada heiltä eri näkökulmia osallisuuskäsitteestä sekä sen toteutuksesta heidän käytännön työssään. Perhekotien työntekijöiden haastatteluiden tarkoituksena oli saada lapsen kanssa arkipäivää elävien ihmisten näkökulmia osallisuuden- ja osallistumisen-käsitteisiin ja niiden käytännön toteutukseen kyseisen lapsen kohdalla. Eri ammattilaisten mahdollisuudet tukea lasta lastensuojeluprosessin eri vaiheissa ovat erilaiset. Tämän vuoksi olimme kiinnostuneita kuulemaan heidän omia ajatuksiaan siitä, miten he voivat tukea lasta lastensuojeluprosessiin osallistumisessa. Halusimme kartoittaa myös sosiaalityöntekijöiden ja perhekotien vanhempien kokemuksen siitä, onko heillä tarpeeksi tietoa ja taitoa kohdata erityistä tukea tarvitseva lapsi.

Työmme päätutkimustehtävä oli osallisuuden mahdollisuudet lapsella, jolla on kielenkehityksen häiriö. Osallisuuden mahdollisuuksilla tarkoitamme edellä mainittuja Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksia (KUVIO 2). Miten lap-

sen kielihäiriö vaikuttaa lapsen osallisuuden mahdollisuuksiin? Alatutkimustehtävinämme olivat:

- osallisuus ja siihen liittyvät käsitteet
  - Mitä tarkoittaa osallisuus?
  - Mitä tarkoittaa osallistuminen?
  - Mitä tarkoittaa osallistaminen?
  
- kielenkehityksen häiriön ymmärrys
  - Miten kielenkehityksen häiriö huomioidaan?
  - Miten varmistetaan että lapsi ymmärtää?
  - Onko käytetty vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä?
  
- ammatillinen tuki lastensuojeluprosessissa
  - Onko ammattilaisella tieto ja taitoa kohdata lapsi, jolla on kielenkehityksen häiriö?
  - Mistä ammattilainen saa tukea toimiessaan kielihäiriöisen lapsen kanssa?

Ensimmäistä alatutkimustehtävää osallisuudesta ja sen käsitteistä kysyimme jokaiselta haastateltavalta (kts. Liitteet 1,2 ja 3). Lapsilta emme kysyneet osallistamisen käsitettä, sillä koimme sen olevan aikuislähtöistä toimintaa eivätkä lapset ole siitä välttämättä tietoisia. Kahta seuraavaa alatutkimustehtävää kysyimme vain ammattilaisilta (kts. Liitteet 2 ja 3).

## 5.2 Kohderyhmä

Tarkoituksenamme oli haastatella kolmea huostaanotettua lasta, jotka asuvat perhekodissa ja heillä on kielenkehityksen häiriö. Ajatuksenamme oli haastatella lasten lisäksi, heidän perhekotejaan ja sosiaalityöntekijöitään sekä erään erityiskoulun koulukuraattoria. Haastateltavia olisi näin ollen ollut kymmenen.

Emme kuitenkaan saaneet yhdeltä kunnalta lupaa tutkimuksen toteuttamiseen, joten tutkimuksemme supistui kolmella haastateltavalla. Näin ollen haastattelimme yhteensä seitsemän henkilöä. Haastattelimme kahta lasta, kahta sosiaalityöntekijää, kahta perhekodin vanhempaa sekä yhtä erityiskoulun koulukuraattoria.

Opinnäytetyömme tutkimuksen aihe lähti erään erityiskoulun tarpeista. Haastattelumme kohderyhmä valikoitui myös kyseisen erityiskoulun toimesta. Molemmat haastateltavat lapset olivat yläasteikäisiä ja alusta asti itse kiinnostuneita tulemaan haastateltaviksi sekä halukkaita kertomaan omista kokemuksistaan ja näkemyksistään.

### **5.3 Tutkimusmenetelmä**

Tutkimus on kvalitatiivinen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tutkimuksen kohdetta pyritään kuvaamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 152). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan tarkoituksen mukaisesti, ei satunnaisotoksen menetelmää käyttäen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 155). Tällöin tutkimus perustuu suhteelliseen pieneen tapausmäärään (Eskola & Suoranta 2005, 61).

Haastattelu on kvalitatiivisessa tutkimuksessa usein tiedonhankinnan päämenetelmä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 192). Haastattelussa ihminen nähdään subjektina, jolla on mahdollisuus tuoda itseään koskevia asioita esiin mahdollisimman vapaasti (Hirsjärvi & Hurme 2009, 35). Erilaisia haastattelu-  
muotoja ovat esimerkiksi teema- ja kyselyhaastattelu.

Omassa tutkimuksessamme käytimme haastattelumenetelmänä kyselyhaastattelua. Pyrimme luomaan haastattelutilanteesta mahdollisimman keskuste-

lunomaisen. Halusimme antaa tilaa haastateltavan kokemuksille, tuntemuksille, muistoille ja mielipiteille. Annoimme haastateltavan puhua asiasta vapaasti. Olimme tehneet valmiit haastattelupohjat, joiden mukaan haastattelu eteni. Haastattelun kulun mukaan kysyimme tarvittaessa täsmentäviä lisäkysymyksiä.

#### **5.4 Tutkimusaineiston keruu ja analyysi**

Haastateltaville on tarjottava mahdollisuus valita itselleen mieluisen paikka haastatteluun (Eskola & Suoranta 2005, 91). Toteutimme haastattelut haastateltaville tutuissa ympäristöissä. Lapsille luonnollinen ympäristö haastatteluihin järjestyi yhteistyötahon kautta. Sosiaalityöntekijät haastattelimme heidän työpaikoillaan ja perhekodin vanhempien haastattelut teimme perhekodeissa. Koska haastatteluiden välimatkat olivat pitkät, halusimme säästää haastateltavilta vaivan menemällä heidän luokseen. Haastatteluihin oli varattu rauhallinen tila ja riittävästi aikaa, jotta haastateltavilla oli mahdollisuus kertoa kokemuksistaan niin, ettei heitä tarvinnut keskeyttää. Lasten haastatteluihin varasimme aikaa myös mahdolliselle tauolle.

Lasten haastatteluissa huomioimme heidän erityisen tuen tarvettaan konkretisoimalla heidän elämänsä kulkuaan ja haastattelukysymyksiä aikajanaan, jolloin annoimme myös aktiivisempaa roolia lapselle. Olimme tehneet etukäteen suuralle paperille aikajanan, jonka tarkoituksena oli konkretisoida lapselle lastensuojeluprosessin vaiheita. Ensimmäisessä haastattelussa lapsi pohti lastensuojeluun liittyvää tilannetta: ”Olikohan se ala-asteella?”. Tästä saimme idean jakaa aikajanan kouluasteiden mukaisesti; ennen ala-astetta, ala-aste ja yläaste. Muuttamalla omaa toimintaamme haastattelutilanteessa tuimme myös lapsen osallistumisen mahdollisuutta. Halutessaan lapsella oli myös mahdollisuus kieltäytyä vastaamasta kysymyksiin ja aikajanan käyttöön.



Haastattelut tallensimme nauhoittamalla, jotta saimme kaiken tiedon tarkasti tallennettua. Ennen haastattelua kerroimme kaikille haastateltaville heidän anonymiteettinsä säilymisestä tutkimuksessa ja tutkimuksen jälkeen. Kerroimme, että haastatteluissa annettuja tietoja käytetään työn raportoinnissa niin, ettei ulkopuolinen pysty yhdistämään niitä haastateltavaan, ja että haastattelu tallenteet ja muu materiaali hävitetään tutkimuksen valmistuttua asianmukaisesti. Ennen haastattelua jokainen haastateltava allekirjoitti myös suostumuslomakkeen. Kaikki haastattelutilanteet sujuivat hyvin.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistosta ei tehdä päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003,169). Kvalitatiivisen aineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä sekä tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Analyysin pyrkimyksenä on tiivistää kerätty aineisto, kuitenkin kadottamatta sen sisältämää informaatiota. (Eskola & Suoranta 2005, 137.)

Tutkimusaineiston purkamiseen voidaan soveltaa kahta tapaa. Ensimmäinen tapa on litteroida haastattelumateriaali. Toisessa tavassa aineistoa ei kirjoiteta tekstiksi, vaan päätelmiä tai teemojen koodaamista tehdään suoraan tallennetusta aineistosta, esimerkiksi ääninauhalta (Hirsjärvi & Hurme 2009, 138). Työssämme käytimme jälkimmäistä menetelmää. Koimme, että menetelmän avulla, nauhoja useasti kuunnellen ja tutkimustehtäviin liittyvää materiaalia koodaten saimme ylös tärkeimmät tutkimustulokset. Litteroimme ääninauhalta vain työssämme käytetyt lainaukset.

Tulososiossa esitämme havaintoja tutkimustuloksista ja linkitämme tuloksia myös teoreettiseen viitekehykseen. Tulosten esittelyn lomaan olemme ottaneet poimintoja haastatteluista, sillä ne havainnollistavat hyvin haastateltavien näkökulmaa ja antavat heille mahdollisuuden tuoda omaa ääntään kuuluville. Käytämme työssä haastateltavista tunnuksia S1 ja S2 (= sosiaalityöntekijät), K (=koulukuraattori), P1 ja P2 (=perhekodit) sekä L1 ja L2 (=lapset).

## 5.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Koko opinnäytetyömme teon ajan olemme pohtineet tutkimuksemme eettisyyttä ja luotettavuutta. Olemme tehneet lähes koko työn yhdessä, joten olemme voineet pitää vuoropuhelua yllä koko prosessin ajan. Koemme, että olemme saaneet yhdessä tekemisen kautta työhömme moniulotteisuutta ja yhdessä hiottuja ajatuksia. Hirsjärven ym. (2009) mukaan luotettavuutta lisää, jos aineistoa keräämässä ja tuloksia analysoimassa sekä tulkitsemassa on kaksi tutkijaa. Olemme koko ajan pyrkineet tiedostamaan tutkimuksemme luotettavuuteen vaikuttavat tekijät.

Tärkeimpänä lähtökohtana tutkimuksessa on ollut haastateltavien anonymiteetin säilyttäminen. Haastateltaville annettava lupaus aineisto käsittelemistä nimettömänä helpottaa tiedonkeruuta, sillä se rohkaisee ihmisiä puhumaan rehellisesti ja suoraan (Mäkinen 2006, 114). Tutkimukseen vaikuttaa vahvasti myös haastateltavien informointi haastattelun aiheesta ja sen merkityksestä. Haastateltaville tulee antaa riittävät tiedot tutkimuksen luonteesta ja tavoitteista. Vapaavalintainen osallistuminen haastatteluun täytyy ottaa esiin heti haastateltavia etsiessä. (Eskola & Suoranta, 2000, 56)

Opinnäytetyöhömme haastateltavien määrä pieneni alkuperäisestä suunnitelmasta ja tämän takia haastateltavien määrä jäi suppeaksi. Erityisesti lasten haastatteluissa ja käytettävässä materiaalissa tuli esiin suppea näkökanta. Tämä johtui varmasti pitkälti lapsen yksilöllisestä kokemuksesta omassa lastensuojeluprosessissaan. Lisäksi lapset kokivat haastattelutilanteen yksilöllisesti ja eri tavoin. Jännitys ja vaikeista asioista puhuminen vieraiden ihmisten kanssa saattoivat vaikuttaa lasten haastattelujen tulokseen. Luottamuksellista ja vaikeista asioista puhuminen tuntemattomille henkilöille saattaa olla vaikeaa, vaikka nimettömyyttä ja luottamuksellisuutta painotimmekin paljon.

Myös kielenkehityksen häiriö loi haastattelutilanteessa selvästi painetta niin lapsille kuin haastatteliijoillekin.

Pyrimme pohtimaan tutkimuksemme luotettavuutta myös omien haastattelutaitojemme näkökulmasta. Kävimme keskustelua keskenämme kielen kehityksen häiriön luomasta haasteesta lasten haastatteluista ja pohdimme pitkään haastattelun toteutusmuotoa ja toimintaa käytännössä. Haastatteluiden jälkeen pohdimme yhdessä myös, mitä olisi voinut tehdä toisin ja olivatko kaikki kysymykset tutkimuksen kannalta tarpeellisia. Koska olimme kokemattomia haastattelijoita, oman haastatteluroolin omaksuminen on saattanut vaikuttaa tiedostamattomalla tavalla haastattelutilanteeseen. Pohdimme, etenkin lasten haastatteluja purkaessamme, että johdattelimme lasta liikaa vastausten toivossa.

## **6 TUTKIMUSTULOKSET**

### **6.1 Kielihäiriöisen lapsen osallisuuden mahdollisuudet**

Käsitlemme päätutkimustehtävänä kielihäiriöisen lapsen osallisuuden mahdollisuuksia lastensuojeluprosessissa Thomasin (2002) Kuvio 2 mukaisesti. Ensimmäinen ulottuvuus käsittelee valinnan mahdollisuutta. Haastattelujen perusteella lapsen valinnanmahdollisuus toteutuu lastensuojeluprosessissa lapsen oman aktiivisuuden mukaan. Lapsen aktiivisuuden kannalta on tärkeää, että erityisesti lapsen oma sosiaalityöntekijä kertoisi lapselle hänen mahdollisuuksistaan vaikuttamisessa ja omaan elämäänsä liittyvissä valinnoissa.

Haastatteluissa esiinnousseet valinnat kohdistuivat lapsen omaan haluun olla toimijana omassa lastensuojeluprosessissaan. Suurin lapsille eteen tullut valinta oli valinta siitä, onko huostaanotto tahdonmukainen. Lapset myös määrit-

tävät omaa aktiivisuuttaan valinnoilla, jotka ilmenivät muun muassa haluttomuutena puhua palavereissa ja tavata omaa sosiaalityöntekijäänsä. Lastensuojelussa lapselle tarjottavat valinnan mahdollisuudet ovat rajalliset ja riippuvat perheen tilanteesta. Perheen tilanteen mukaan lapselle tulisi antaa valinnan mahdollisuuksia tilanteissa, joissa sen on mahdollista. Esimerkiksi toiselle haastateltavalla lapsella oli mahdollisuus valita perhekotiin siirtymisen toteutumisesta jossain määrin hänen määrittämällään aikavälillä.

Toisen ulottuvuuden mukaisesti lapsen tulee saada tietoa omasta asiastaan. Työssämme tämä ilmenee lapsen perusoikeutena saada tietoa oman lastensuojeluprosessinsa vaiheista, sen etenemisestä ja omista oikeuksistaan. Kysyessämme lapsilta ja sosiaalityöntekijöiltä lapsen huostaanoton syytä, halusimme tietää oliko heillä sama käsitys asiasta. Kummassakin tapauksessa haastateltavat lapset olivat tietoisia huostaanoton syystä. Haastatteluissa ammattilaiset toivat esiin, kuinka tärkeää lapsen on saada tietää mitä hänen elämässään tapahtuu.

*”...se tarkoittaa sitä, että se nuori tietää koko ajan mitä tapahtuu, kuka hoitaa ja mitä hoitaa...” (K)*

Kielihäiriöisen lapsen tiedottaminen tulee tehdä erityisen tuen tarve huomioiden. Kielihäiriöiselle lapselle puhuttaessa tulisi käyttää jokapäiväisiä sanoja sekä lyhyitä ja yksinkertaisia lauseita (Tuovinen & Pitkänen. 2004, 5). Jokaisessa haastattelussa tuli ilmi kuinka tärkeää on varmistaa lapsen ymmärrys hänelle tiedotetusta asiasta. Tärkeää onkin, että asia kerrotaan ja tarpeen mukaan muokataan lapsen tason mukaiseksi. Myös lapset kokivat tärkeänä, että he kykenevät ymmärtämään heille selitetyn asian.

*”No tota tolleij, jos se kuraattori sen niinku suomensi sen niinku jos oli jotain vaikeuksia.” (L1)*

Ymmärtämisen ja hyvän tiedonsiirron varmistamiseksi apuvälineenä lapsen kanssa voi käyttää esimerkiksi kuvia, tukiviittomia, strukturointia, kalenteria tai aikajanaa.

Kolmannessa ulottuvuudessa käsitellään lapsen vaikuttamista omaan prosessiinsa. Lapsen tekemät valinnat vaikuttavat paljon hänelle annettaviin vaikuttamisen mahdollisuuksiin. Lapsen valitsema puhumattomuus voi olla huomattava vaikuttamisen mahdollisuuksia vähentävä tekijä. Haastatteluissa lapsen vaikuttamisen mahdollisuudet kohdistuivat lähinnä palavereihin. Vaikka lapsi ei voi kaikkiin asioihin palaverissa vaikuttaa, on hänen mielipiteillään silti tärkeä painoarvo.

Neljäs ja viides ulottuvuus käsittelevät lapsen itseilmaisua. Lapsen ilmaisuun vaikuttavat monet eri tekijät, kuten lapsen persoonallisuus ja hänen asiassaan työskentelevien ihmisten roolit ja aktiivisuus. Lasten haastatteluissa kävi ilmi lasten erilainen suhtautuminen omaan ilmaisuunsa. Kuten aiemmin mainitsimme, lapsella tulisi olla mahdollisuus myös kieltäytyä osallistumasta. Osallistumattomuudellaan hän saattaa tuoda esiin omaa kantaansa ja mielipiteitään tapahtuneeseen.

*”En mä puhunu mitään, mä kuuntelin vaan.” (L2)*

Jotta kielihäiriöisellä lapsella on mahdollisuus ilmaista itseään haluamallaan tavalla, tarvitsee hän usein siihen tukea. Tutun ihmisen läsnäolo tapaamisissa sekä tuttu ja turvallinen ympäristö, saattavat vapauttaa lapsen itseilmaisua.

Kuudes ulottuvuus pitää sisällään lapsen mahdollisuudet itsenäisiin päätöksiin. Mahdollisuudet itsenäisiin päätöksiin kasvavat lastensuojeluprosessin edetessä. Haastatteluissa ei tullut juuri ilmi lasten mahdollisuuksia itsenäisiin päätöksiin. Lasten haastatteluissa tuli esiin vain kaksi itsenäistä päätöstä. Toinen päätös koski lapsen haluamia yksilöllisiä aikoja koulukuraattorille ja toinen perhekotiin siirtymistä.

## 6.2 Haastateltavien käsitykset osallisuudesta, osallistumisesta ja osallistamisesta

Alatutkimustehtävänäimme selvitimme haastateltavilta, mitä heidän mielestään on osallisuus, osallistuminen ja osallistaminen. Lapsen haastattelussa jätimme tietoisesti pois osallistamisen näkökulman, koska ajatteleimme, että tuolloin lapsi ei ole niin aktiivisessa roolissa. Lasten haastatteluissa pilkoimme osallisuuden ja osallistumisen konkreettisiksi asioiksi, koska huomasimme lasten vaikeuden ymmärtää käyttämiämme termejä.

Sosiaalityöntekijöiltä kysyttäessä osallisuus-termin tarkoitusta, he olivat hieman hämmentyneitä yllättäen pyydetystä käsitteen määrittelystä. Termin liittäminen lakiin nousi määrittelyssä vahvasti esiin. Hieman enemmän pohdintaa herätti termin sisällön konkreettinen määrittely.

*”Mä aattelen niin, että, että tota osallisuushan sehän sanotaan laissakin, lastensuojelulaissa ja tota niin sitten lastensuojelulaissa sanotaan ja sitten tosiaan se että tota se pitää tavallaan olla mahdollisuus siihen osallisuuteen et sillä nuorella on se. Ja mä nyt ainakin aattelen et se varmaan se et se on siellä laissa sanottu niin se on se tärkein pointti.” (S2)*

Koulukuraattorin ajatukset osallisuudesta olivat vahvat ja käytännönläheiset. Ajatukset poikkesivat hieman sosiaalityöntekijöiden ajatusmalleista. Ajatte-

lemme, että tämä saattaisi johtua koulukuraattorin työn erilaisesta näkökulmasta. Koulukuraattorin työ osana lapsen lastensuojeluprosessia painottuu enemmän lapsen osallisuuden tukemiseen.

*”Mä ajattelen, et se tarkoittaa dysfaattisen nuoren kohdalla ihan samaa, ku kaikkien muittenkin nuorten kohdalla.” (K)*

Perhekotien henkilökunnan ajatukset osallisuudesta ovat hyvin konkreettisia esimerkkejä osallisuuden tarkoituksesta. Myös lasten ajatukset ovat samankaltaisia. Näitä ajatuksia ovat esimerkiksi lapsen mukaan ottaminen omaan asiaansa ja osallistuminen häntä koskeviin päätöksiin ja palavereihin.

Osallisuus: ” *Varmaan sitä, et mua kuunnellaan niissä palavereissa.*” (L1)

Esiin nousi myös lapsen kannustaminen omien asioidensa esiintuomiseen sekä yhteydenpitoon sosiaalityöntekijän kanssa.

*”Porukoitten kaa ja ne siitä sit ehottaa sossulle ja sit pidetään palaveri, ja siten tota saattaa onnistua...” (L1)*

Sosiaalityöntekijöillä ja perhekodin henkilökunnalla oli yhteneväiset ajatukset osallistumisesta- käsitteenä. Osallistuminen tarkoittaa heidän mielestään konkreettista osallistumista palavereihin. Koulukuraattorin näkemys osallistumisesta oli laajempi, sillä hän ajatteli osallistumisen käsitteeseen sisältyvän myös lapsen kuulemisen lapsen tason mukaisesti ja lastensuojeluprosessin ja siihen liittyvien asioiden läpikäyminen yhdessä lapsen kanssa. Koulukuraattori toi useasti esille, kuinka tärkeää lasta kohdatessa on huomioida jokaisen lapsen ikä- ja kehitystason lisäksi myös jokaisen lapsen yksilöllisyys.

*”... tarkoittaa sitä, että se lapsi kuullaan ja hänen tasollaan hän ymmärtää mitä missäkin kohassa tapahtuu.” (K)*

Haastateltavien lasten ajatukset asiasta poikkesivat toisistaan. Toisen lapsen ajatukset kulkivat samaa linjaa sosiaalityöntekijöiden ja perhekodin henkilökunnan kanssa, ja toisen lapsen näkökulma osallistumiseen oli enemmän aikuisista riippuvainen.

*”Teen mitä toiset sanoo.” (L2)*

Kaikki haastateltavat ammattilaiset kokivat osallistamisen olevan aikuislähtöistä. Osallistaminen on toimintaa, jonka tavoitteena on saada lapsi osallistumaan omaan lastensuojeluprosessiinsa ja siihen liittyviin asioihin, sekä olemaan kiinnostunut omasta asiastaan. Osallistamisen tärkeänä elementtinä pidettiin tutun aikuisen mukana oloa. Tuttu aikuinen tuntee lapsen yksilöllisyyden, tuen tarpeet sekä lapsen lastensuojelutaustan.

*”Osallistuminen on tietysti vaan siis että hän osallistuu esimerkiksi palaveriin missä käsitellään hänen asioitaan ja sitten osallistaminen on ehkä siten aikuisista lähtöisin että osallistetaan sitä nuorta siihen häneen omaan asiaansa.” (P2)*

### **6.3 Kielenkehityksen häiriön ymmärrys**

Toisena alatutkimustehtävänäimme oli kielenkehityksen häiriön ymmärrys. Kielenkehityksen häiriön ymmärryksellä tarkoitamme lapsen erityisen tuen tar-



peen ymmärtämistä ja huomioimista. Tarkastelemme asiaa ammattilaisten näkökulmasta.

Haastatteluissa kysyimme ammattilaisilta, miten he ottavat työssään huomioon lapsen kielen kehityksen häiriön. Ammattilaisilla tulisi olla teoriatietoa kielenkehityksen häiriöstä, jotta hän pystyy soveltamaan sitä käytännössä lapsen kanssa. Sosiaalityöntekijät toivat ilmi, että heidän täytyy kielenkehityksen häiriöisen lapsen kanssa keskusteltaessa osata tuoda asiat esille yksinkertaisesti ja selkeästi, jotta lapsi ymmärtää.

*”No kyllä ilman muuta on sillei pitäny ajatella, että hyvin yksinkertaisesti ja selkeästi tuo esille sen asian, että se sen ymmärtää.” (S2)*

Perhekotien arjessa perhekotien työntekijät ajattelivat, että mahdollisen vaikeasti ymmärrettävän asian konkreettiseksi luominen käytännön esimerkeillä helpottaa lapsen ymmärtämistä. Esille nousi myös lapsen ymmärtämisen varmistamiseksi käytettävä ”Ymmärsitkö?” – kysymys. Lasta voidaan pyytää myös kertomaan hänelle kerrottu asia hänen ymmärtämällään tavalla. Näin saadaan selville, millä tavoin hän asian oikeasti ymmärsi. Lapsen ymmärtämisen helpottamiseksi selkeiden ohjeiden antaminen arjen toimimiseen on tärkeää. Varmistaakseen, että myös perhekodin työntekijät ymmärtävät oikein lapsen tuottaman asian, he sanoittavat myös lapsen omaa puhetta.

*”Joo sitä täytyy sitten välillä aina sanoa, että ymmärsitkö ja niinku ottaa jotenki, niinku jotain käytännön esimerkkejä... sanottaa vähän hänen niitä sanomisiaan...” (P1)*

Vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien käyttö on yleisestä kielihäiriöisen lapsen kanssa työskenneltäessä. Haastateltavilla lapsilla ei ollut kuitenkaan

käytetty vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä. Ammatilaiset kuitenkin olivat tietoisia vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien tuomista hyödyistä vuorovaikutuksessa.

#### **6.4 Ammatillinen tuki lastensuojeluprosessissa**

Kolmannessa alatutkimustehtävässämme tarkastelemme ammatillista tukea lastensuojeluprosessissa. Ammatillisella tuella tarkoitamme ammattilaisen tietoa ja taitoa kohdata kielihäiriöinen lapsi. Mistä ammattilainen saa halutesaan tukea toimiessaan kielihäiriöisen lapsen kanssa?

Haastateltavat sosiaalityöntekijät toimivat yhteistyössä erityiskoulun koulukuraattorin kanssa. Sosiaalityöntekijät kertoivat tukeutuvansa ja saavansa paljon apua erityiskoulun koulukuraattorilta. He kokivat, että koulukuraattorilla on parempi ammattitaito kohdata lapsia, joilla on kielenkehityksen häiriö. Sosiaalityöntekijöiden mielestä koulukuraattori osasi paremmin selventää lapselle lastensuojeluprosessissa käytettävät vaikeat käsitteet ja virkakielen. Koulukuraattori on hyvin aktiivisessa roolissa myös lasten lastensuojeluprosesseissa, koska useimmiten vaikeiden käsitteiden ja asioiden selventäminen oli koulukuraattorille luonnollista. Koulukuraattori pyrkii olemaan aina mukana kaikissa lastensuojeluprosessiin liittyvissä tapaamisissa lapsen tukena, koska lapset kokivat koulukuraattorin tutuksi ja turvalliseksi aikuiseksi. He kokivat, että heidän on helpompi kysyä asioista ja niiden merkityksestä koulukuraattorilta.

Haastateltavilla sosiaalityöntekijöillä ja perhekotien vanhemmilla oli hyvä tilanne, sillä he saivat ammatillista tukea kielihäiriöisen lapsen kanssa toimiessaan erityiskoulun koulukuraattorilta. Molemmat sosiaalityöntekijät myönsivät tarvitsevansa tukea kielihäiriöisen lapsen kohtaamiseen. Ilman erityiskoulusta saatavaa tukea olisi jouduttu käyttämään ostopalveluja.

*”Et kyl mä näkisin, et tässä on ehdottomasti tarvinnu sen toisen työntekijän, joka on sitte hyvin pitkälti sanottanu sitä meidän kertomaa asiaa...” (S1)*

## 7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

### 7.1 Tulosten yhteenvetoa ja pohdintaa

Haastateltavien lasten elämänhistoria ja siihen liittyvät tapahtumat ovat monilla hyvin yksilölliset ja erilaiset. Osallisuuden kokemuksen tunne vaihteli lapsilla, niin prosessin eri vaiheissa kuin yksilöllisestikin. Toinen lapsista piti omaa osallisuuttaan selvästi tärkeämpänä kuin toinen. Tämä kuvastaa osallistaan myös sitä, kuinka tärkeää lapselle on myös oikeus olla osallistumatta. Haastateltavien käsitykset osallisuudesta ja siihen liittyvistä käsitteistä, olivat moninaiset. Kielenkehityksen häiriön ja osallisuuden toisiinsa liittäminen oli haastavaa. Lastensuojelulaissa (2007) määritetty lasten osallisuus on vähimmäis-ohjenuorana sosiaalialan käytännön työlle. Haastatteluissa lain merkitys lapsen osallisuuteen tuli eniten esiin sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

Lapsen osallisuuden edellytyksenä on lapsen puheen kuuleminen, ymmärtäminen ja lapsen huomioiminen. (Anis 2006, 76) Luonnollisestikin tärkeää on huomioida, että lapsi ymmärtää mistä hänen kanssaan puhutaan ja mitä tapahtuu. Aikaisemmin tehdyssä tutkimuksessa Perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksista omaan osallisuuteensa (Pursiainen & Vepsäläinen 2007) oli yhtenäisiä näkemyksiä lapsen ymmärtämisen vaikeudesta lastensuojeluprosessin vaikeiden käsitteiden keskellä. Tutkimuksesta kävi ilmi, miten lastensuojelua on kritisoitu sen termistön vaikeudesta ja ymmärrettävyydestä lapsen näkökulmasta. Tutkimusta lukiessamme mieleemme nousi yhä vahvemmin ajatus siitä, kuinka termien vaikeus luo haastetta kielihäiriöiselle lapselle ja hänen kanssaan työskenteleville. Pursiainen ja Vepsäläisen (2007) tekemässä haastattelussa osa lapsista oli kokenut, että heille oli pyritty selittämään paremmin vaikeita termejä. Sama tulos tuli esiin myös meidän haastateltaviltamme. Suu-

rin ero tutkimuksissamme oli, että meidän haastateltavillamme lapsilla on kielikehityksen häiriö.

Tutkimustamme tehdessämme ajatuksiimme nousi lapsen kanssa työskentelevän ammattilaisen vastuu lapsen ymmärtämisestä ja osallistumisesta lapsen haluamalla tavalla. Usein sosiaalityöntekijä on päävastuussa lapsen lastensuojeluprosessin etenemisestä ja sen eri toiminnan vaiheista. Tuleeko yhdellä ihmisellä olla ammattitaito tähän kaikkeen? Onko kunnilla resursseja tarjota sosiaalityöntekijälle lisäkoulutusta tai asiantuntevaa työparia? Työssämme tuli esiin koulukuraattorin tärkeä merkitys sosiaalityöntekijän työparina, erityisesti erityiskouluissa. Työssämme haluamme korostaa koulukuraattorin ja sosiaalityöntekijän työpari-näkökulmaa yhteistyökumppanin sijaan.

Mielestämme lapsikeskeinen sosiaalityö on lähellä sitä osallisuuden ajatusta, mihin lastensuojelulaki pohjaa, mutta ei sitä yksiselitteisesti ohjaa. Tutkimusta tehdessämme heräsimme ajattelemaan, osaavatko työntekijät rinnastaa lapsikeskeisen sosiaalityön ja osallisuuden ideologiat toisiinsa. Tämä ajatus meissä heräsi, kun haastattelutilanteissa kysyimme osallisuudesta ja sen alakäsitteistä, eikä lapsikeskeinen sosiaalityö tullut tässä vaiheessa mitenkään esiin. Lapsikeskeisen sosiaalityön näkyvyys käytännössä, esimerkiksi lastensuojeluprosessissa, riippuu paljolti siitä, millä tavoin lastensuojelussa työskentelevät viranomaiset soveltavat kyseistä ideologiaa. Ymmärrämme kuitenkin, että lastensuojelun sosiaalityöntekijälle kohdistettu suuri asiakasmäärä vähentää viranomaisen resursseja, jolla taas saattaa olla suuri vaikutus lapsikeskeisen työskentelymallin laatuun.

Thomasin (Kuvio 2) ulottuvuuksien mukaisesti voisi ajatella, että lapsen osallisuutta on aina, osallistuu hän tai ei. Lasta osallistettaessa on tärkeää selittää lapselle osallisuuden mahdollisuudet niin, että hän ne varmasti ymmärtää. Ammattilaisen on aina otettava huomioon myös lapsen lojaalius vanhempiaan kohtaan, joka saattaa vaikuttaa lapsen osallisuuteen. Lapsi saattaa olla osal-

listumatta omaan lastensuojeluprosessiinsa, koska hän ajattelee näin mahdollistavansa vanhempiensa suuremman vallan tai haluaa ainakin välttyä loukkaamasta vanhempiaan. Osallisuuden haasteena näemme tavan, jolla ammattihenkilö voi osallistaa lasta niin, että lapsi osallistuu täysin omaehtoisesti.

Suurta lisähaastetta lapsen osallisuuden mahdollistamiseen tuo kielenkehityksen häiriö ja siihen liittyvät pulmat puheen tuottamisessa ja ymmärtämisessä. Käsitkset häiriön kokonaisvaltaisista vaikutuksista lapsen elämään ovat moninaiset myös sosiaalialan ammattilaisten keskuudessa. Jos viranomaisella ei ole tarvittavaa tietoa kielenkehityksen häiriöstä, on hänen myös vaikea ymmärtää mitä asioita hänen tulee ottaa lapsen kanssa erityisesti huomioon. Kielenkehityksen häiriöisen lapsen kanssa työskenneltäessä on viranomaisen oltava hyvin tarkka siitä, ettei mahdollisten lisäkysymysten kautta tulkitse ja ohjaa lapsen sanomaa liikaa. Vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien avulla saattaa sekä lapsi että viranomainen saada kommunikaation toimimaan vastavuoroisesti ja sujuvasti. Entä jos lapsella ei vaihtoehtoisista kommunikaatiomenetelmistä huolimatta ole kykyä tuoda esiin omaa näkökulmaansa?

Osallisuuden kehittämishaasteena on lastensuojeluun liittyvän osallisuuden tasavertaistaminen lapselle, riippumatta hänen erityisistä tarpeistaan. Mielestämme pohjan kielihäiriöisen lapsen osallisuudelle lastensuojeluprosessissa luo tietoisuus kielenkehityksen häiriön vaikutuksesta vuorovaikutukseen ja itsensä ilmaisuun. Kielihäiriöisen lapsen kanssa asiakassuhteessa olevan ammattilaisen tulisi tiedostaa oman ammattitaitonsa riittävyys ja tarvittaessa pyytää lisäkoulutusta tai muuta tukea asiakassuhteeseen, esimerkiksi ostopalvelun muodossa. Tarvittaessa vaihtoehtoiset kommunikaatiomenetelmät on otettava käyttöön.

Luottamuksellinen asiakassuhde voi syntyä vain, jos molemmat osapuolet ymmärtävät toisiaan. Osallisuuden näkökulmasta hyvän asiakassuhteen perusta on, että ammattilainen tekee lapsen tietoiseksi omista oikeuksistaan,

mahdollisuuksistaan lastensuojeluprosessissa ja on lapsen tukena siinä. Toivon mukaan lapselle tarjottavat osallisuuden mahdollisuudet eivät tyhjenny vain lastensuojelulakiin.

## **7.2 Opinnäytetyöprosessi ja ammatillinen kasvu**

Opinnäytetyön tekeminen on ollut meille opettavainen prosessi. Valitessamme aiheitamme meillä oli selkeä kuva siitä, mitä haluamme tutkimuksessamme selvittää. Onneksi löysimme yhteistyötahon, joka oli myös kiinnostunut aiheestamme. Tutkimuksemme keskiössä on ollut lapsen näkemys osallisuudesta, sekä tämän kokemusmaailman ymmärtäminen ja huomioiminen lastensuojeluprosessin aikana. Halusimme tutkimuksessamme tuoda esiin myös sosiaalityöntekijöiden ja perhekotien näkökulman lapsen kokonaisvaltaisesta osallisuudesta. Uskomme, että työmme herättelee erityisesti työntekijöitä ajattelemaan uudelleen osallisuuden moniulotteisuutta lapsikeskeisen sosiaalityön näkökulmasta.

Pohtiessamme omaa ammatillista kasvuamme tutkimuksemme aikana suhteutettuna sosionomin kompetensseihin, nousivat tärkeimpinä kompetensseina esiin sosiaalialan eettinen ja asiakastyön osaaminen (ECTS- kompetenssit 2010). Koemme, että näitä kompetensseja toteutimme tutkimuksessamme oman ammatillisen kasvumme näkökulmasta. Pyrimme kehittämään opinnäytetyömme avulla sosiaalialan kenttätyöskentelyä erityisesti näiden kompetenssien näkökulmasta. Koulutuksemme aikana emme ole aikaisemmin juurikaan päässeet käyttämään ja kehittämään tutkimuksellisen kehittämisosaamisen kompetenssia. Koemme, että opinnäytetyömme aikana olemme oppineet käyttämään paremmin reflektiivistä ja tutkivaa työtettä. Olemme harjaantuneet tuottamaan tutkimustiedosta käytännönläheisempää tietoa sovellettavaksi sosiaalialan ammattilaisille. Jo pelkästään tutkimuksen toteuttaminen on ollut meille suuri oppimisen paikka.

Tehdessämme opinnäytetyötä olemme kehittyneet ja saaneet kokemusta tutkimuksen tekemisessä. Erityisen tärkeänä pidämme haastattelutaitojemme kehittymistä. Lisää haastetta osaan haastattelutilanteista loi lasten kielenkehityksen häiriö ja siihen liittyvät asiat, jotka tuli ottaa huomioon haastattelutilanteita suunniteltaessa. Koemme, että haastattelutaitojemme kehittymisestä on meille hyötyä jatkossakin. Haastattelutilanteista opimme myös erilaisten ihmisten kohtaamisen taitoa sekä onnistuimme mielestämme luomaan haastatteluihin hyvän ja luottavaisen tunnelman.

Opinnäytetyömme edetessä olemme pohtineet paljon tutkimuksemme laajuutta ja rajauksemme näkökulmaa. Alun perin tarkoituksenamme oli rajata työ koskemaan erityistä tukea tarvitsevaa lasta, mutta tuolloin työmme olisi ollut liian laaja, joten rajasimme tutkimuksemme yhdessä yhteistyöorganisaatiomme kanssa koskemaan lasta, jolla on kielenkehityksen häiriö. Opinnäytetyömme prosessia hidasti paljon tutkimuslupien saaminen, sillä siitä tuli monimutkaisempaa kuin olimme alussa ajatelleet. Tutkimukseen liittyvät luvat positimme jo helmikuussa, mutta viimeiset päätökset luvista saimme vasta huhtikuun lopussa 2010. Luvat haastatteluihin ja tutkimuksen tekemiseen saatuamme, aloitimme välittömästi haastatteluiden tekemisen sekä teoriapohjan kokoamisen. Pitkien välimatkojen aiheuttamien ongelmien vuoksi saimme viimeiset haastattelut toteutettua vasta kesäkuun alkupuolella. Työstimme opinnäytetyötämme valmiiksi kesäkuusta marraskuuhun.

Tutkimustyömme tueksi valitsimme tietoisesti laajan teoriaviitekehyksen, koska koemme, että kaikki aihealueet kuitenkin liittyvät vahvasti tutkimukseemme sekä sosionomin ammatillisiin opintoihin. Tutkimusjoukon pienuudesta johtuen olemme kokeneet viitekehyksen laajuuden hyvänä asiana, sillä se syvensi ja monipuolisti aineistoamme. Koemme, että olemme saaneet teorian tiedon koottua kuitenkin hyvin tiiviiksi paketiksi.

Keskinäinen yhteistyömme on sujunut mutkattomasti, sillä tunsimme toisemme ja toisen työskentelytavat jo hyvin etukäteen. Opinnäytetyöprosessin aikana olemme välttyneet suuremmilta ongelmilta. Haasteita loivat enimmäkseen pitkä välimatka välillämme sekä yhteisen ajan puute. Välimatkaan löysimme ratkaisun käyttämällä apunamme videokeskustelua, sillä halusimme pitää kiinni ajatuksesta tehdä opinnäytetyö yhdessä. Koska molemmat meistä saivat töitä jo ennen opinnäytetyön valmistumista, joten ajan ja motivaation puutteet alkoivat näkyä työn loppuun saattamisessa. Yhteistyö yhteistyökumppaneiden kanssa on ollut pääosin sujuvaa ja antoisaa, tosin joitain vastoinkäymisiä olemme kuitenkin kokeneet yhteistyökumppaneiden taholta.

Vaikka olemme tehneet opinnäytetyön kiireesti ja lyhyessä ajassa, opinnäytetyömme aihe on kuitenkin ollut pohdintamme alla vuoden 2009 lopusta saakka. Ajattelemme, että olemme kuitenkin päässeet tavoitteisiimme, jotka olemme yhdessä sopineet opinnäytetyöprosessin alkuvaiheissa. Ajattelemme, että luonnollisena osana opinnäytetyöprosessia ovat epäonnistumiset ja tilapäiset uskonpuutteet, jotka kasvattaneet meitä niin opiskelijoina kuin tulevina sosiaalialan ammattilaisinakin. Haluammekin kiittää opinnäytetyömme yhteistyötä sekä haastateltavia henkilöitä. Erityisesti haluamme kiittää haastateltavia lapsia, jotka uskaltautuivat jakamaan kanssamme omia kokemuksiaan ja mahdollistivat tutkimuksemme.



## LÄHTEET

Aarnio, H. & Enqvist, J. 2001-2002. DIANA-mallin kotisivu. Viitattu 12.10.2010.  
<http://openetti.aokk.fi/diana/DialogOsaamRake.htm>

Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro T. 2001. Sanat sekaisin. Juva: Ps-kustannus.

Anis, M. 2006. Maahanmuuttajalapset ja –nuoret lastensuojelun asiakkaina. Teoksessa: Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2006. Jyväskylä: PS-kustannus, 76.

Aro, T., Siiskonen, T. & Ahonen, T. 2007. Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. Juva: WS Bookwell Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus

Forsberg, H. & Linnas, H. 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Teoksessa Söderholm, A., Halila, R., Kivitiie-Kallio, S., Mertsola, J. & Niemi, S. (toim.). Lapsen kaltoinkohtelu Helsinki: Duodecim, 224-228.

Heino, T. 2007. Miten uusi lastensuojelulaki suhtautuu lapsen osallisuuteen? Lapsen ja nuoren osallisuus lastensuojelussa – seminaari. 14.9.2007. Viitattu

27.5.2010.

[http://info.stakes.fi/laheisneuvonpito/FI/Koulutus/seminaari\\_140907.htm](http://info.stakes.fi/laheisneuvonpito/FI/Koulutus/seminaari_140907.htm), THL, Stakes

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. Tutki ja kirjoita. Vantaa: Dark Oy.

Horelli, L. 2006. Lapset ja nuoret osallistujina. Teoksessa Karlsson, L. (toim.) Lapset kertovat... Työpapereita 9/2006. Helsinki: STAKES,69.

Hurting, J. 2006. Lasten tieto sosiaalialan haasteena. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus,167.

Johansson, S. & Kokkonen, S. 1992. Alkoholiperheenlapsi lastensuojelun sosiaalityössä. Raportti nro 10. Helsinki: A–klinikkasäätiö.

Kiili, J. 2006. Lapsen osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 283. Jyväskylän yliopisto.

Kukkola, E. 2007. Huostaanotetun lapsen osallisuus. Lasten kokemuksia osallisuudesta avohuollontukitoimissa, huostaanotossa ja laitoshoidossa. Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu

19.8.2010. <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/11790/2007-11-07-04.pdf?sequence=1>

Käppi, M. 2009. Tuntimateriaali 12.11.2009. Lastensuojelun asiakasprosessi. Viitattu 15.10.2010.

Lastensuojelun käsikirja. 2009. Lasten osallisuus. Viitattu 17.5.2010.  
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/>

L1983/683. Lastensuojelulaki. Viitattu 16.4.2010

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1983/19830683>

L 2007/417. Lastensuojelulaki. Viitattu 16.4.2010.

[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/2007417?search\[type\]=pika&search\[pika\]=lastensuojelulaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/2007417?search[type]=pika&search[pika]=lastensuojelulaki)

Mahkonen, S. 2007. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Muukkonen, T, & Tulensalo, H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun tilannearvion käsikirja. Selvityksiä 2004:1. Viitattu 25.5.2010.

[http://www.hel.fi/sosv/julkaisu/selvitykset/2004/01\\_lastensuojelua.pdf](http://www.hel.fi/sosv/julkaisu/selvitykset/2004/01_lastensuojelua.pdf). Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Multiprint 2008.

Paavilainen, E. & Pösö, T. 2003. Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: WSOY

Pursiainen, M. & Vepsäläinen, M. 2007. Kokemuksia perhehoitoon sijoitettujen lasten osallisuudesta- kertojina lapset ja sosiaalityöntekijät. Pro-gradu tutkielma. Kuopion yliopisto, Yhteiskunta tieteellinen tiedekunta, Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Viitattu 10.8.2010.

[http://www.pslastensuojelu.fi/opinnaytetyot/kokemuksia\\_perhehoitoon\\_sijoitettujen\\_lasten\\_.pdf](http://www.pslastensuojelu.fi/opinnaytetyot/kokemuksia_perhehoitoon_sijoitettujen_lasten_.pdf)

Räty, T. 2004. Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, A-M, Saarnio, T. & Hujala, A. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 98-99.

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy

Siiskonen, T. 2010. Kielelliset erityisvaikeudet ja lukemaan oppiminen. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 2.7.2010.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/23093/9789513938413.pdf?sequence=1>

Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. 2010. ECTS-kompetenssit. Copyright THL. Viitattu 15.8.2010. <http://www.sosiaaliporssi.fi/fi->

[FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala\\_ammattikorkeakouluissa/sosionomi\\_ammattitutkinto/ects\\_kompetenssit/](http://www.sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_ammattitutkinto/ects_kompetenssit/)

Taskinen, S. 2008. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Thomas, N. 2000. Children, Family and the State: Decision-Making and Child-Participation. Gordonville: St. Martin's press, 174-176.

Tuovinen, T., Pitkänen, P. 2004. Eki on OK- kuinka kielellinen vuorovaikutus onnistuu?. Keski-Suomen Painotuote oy.

Vernerinet.net. 2009. Dialoginen asiakastyö. Viitattu 9.10.2010.  
<http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-alamattina/tyomenetelmia/dialoginen-asiakastyo.html>

Vornanen, R. 2001. Lasten hyvinvointi. Teoksessa Törrönen, M. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Pelastakaa lapset, 36.

## LIITTEET

### Liite 1. Kysymykset lapsille

#### AIKA

Ennen ala-astetta

Ala-aste

Yläaste

| \_\_\_\_\_ | \_\_\_\_\_ | \_\_\_\_\_ |

#### PAIKKA JA IHMISET

##### Kysymykset lapsille

- Millaista sinulla oli kun asuit vanhempien luona?
- Saitteko jotain apua kotiin?
- Milloin huostaanotettu?
- Minkä ikäinen huostaanoton tapahtuessa?
- Miksi sinut on huostaanotettu?
- Miten muistat tuon ajan? Miltä tuntui?
- Oletko saanut olla mukana kaikissa sinua koskevissa palavereissa?
- Oletko saanut päättää mitä palavereissa on puhuttu?
- Onko sinua mielestäsi kuultu palavereissa?
  - Laki määrittää kuulemisen 12v. (ikä?) Oletko ollut tällaisessa kuulemistilaisuudessa? Saitko tuoda ajatuksiasi tarpeeksi esiin?
- Osallistuminen ja osallisuus? Mitä ne ovat on sinun mielestäsi?
- Miten olet saanut osallistua ja vaikuttaa omiin asioihisi?
- Missä vaiheessa sijoitettu?
- Saitko vaikuttaa perhekodin valintaan? Miten?
- Miten perhecodissa on sujunut?
- Mikä lastensuojeluprosessissa on sujunut hyvin ja mikä huonosti?
- Mitä haaveita sinulla on tällä hetkellä?

## **Liite 2. Kysymykset sosiaalityöntekijöille ja koulukuraattorille**

### **Kysymykset sosiaalityöntekijöille ja koulukuraattorille**

- Mitä osallisuus, osallistuminen ja osallistaminen on mielestäsi?
- Millainen historia sosiaalityöntekijällä ja nuorella on? Milloin ja miten nuori tullut asiakkaaksi? Minkä ikäinen nuori oli?
- Miksi nuori on huostassa?
- Miten nuorta on kuultu huostaanoton yhteydessä?
- Millä tavalla huomioitte nuorta heti prosessin alusta saakka?
- Juttelitko nuoren kanssa tilanteesta, että hän siirtyy perhekotiin? Teetkö sinne kotikäyntejä?
- Onko nuoren kanssa käytetty vaihtoehtoisia kommunikointimenetelmiä? Miten varmistatte sen, että nuori ymmärtää?
- Onko nuori ollut mukana kaikissa palavereissa?
- Miten nuori tuo esiin omia mielipiteitään?
- Mitä ajatuksia sinulla on nuoren tulevaisuudesta ja hänen elämästään lastensuojelunasiakkaana?

### **Liite 3. Kysymykset perhekodin vanhemmille**

#### **Kysymykset perhekodin vanhemmille**

- Miksi nuori tuli teille?
- Mitä tiesitte hänestä etukäteen?
- Onko teillä ollut aiemmin sijoitettuna erityistä tukea tarvitsevia nuoria?
- Miten kotiutuminen on tapahtunut?
- Miten varmistatte, että nuori ymmärtää?
- Oletteko käyttäneet vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä lapsen kanssa?
- Miten nuoren mielipiteet huomioidaan?
- Miten hän tuo ne esiin?
- Koetteko saaneenne tarpeeksi tukea nuoren sijoituksessa? Mistä saatte sitä halutessanne?
- Mitä mielestänne tarkoittaa osallisuus, osallistuminen ja osallistaminen lastensuojelussa?